

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Katri Kujanpää

**Lapsen edun ulottuvuuksia kansainvälistä suojelua hakeneen alaikäisen
oikeudellisesta näkökulmasta**

Johtamisen akateeminen yksikkö
Hallintotieteen maisteri
Pro gradu -tutkielma
Julkisoikeus

Vaasa 2024

VAASAN YLIOPISTO**Johtamisen akateeminen yksikkö**

Tekijä:	Katri Kujanpää		
Tutkielman nimi:	Lapsen edun ulottuvuuksia kansainvälistä suojelua hakeneen alaikäisen oikeudellisesta näkökulmasta		
Tutkinto:	Hallintotieteiden maisteri		
Oppiaine:	Julkisoikeus		
Työn ohjaaja:	Niina Mäntylä		
Valmistumisvuosi:	2024	Sivumäärä:	81

TIIVISTELMÄ:

Vuonna 2015–2016 Eurooppa kohtasi pakolaiskriisin, jonka seurauksena EU:n turvapaikkajärjestelmässä havaittiin merkittäviä puutteita. Erityisesti moninkertaisesti haavoittuvassa asemassa olevien alaikäisten suojelu lapsen edun mukaisesti muodostui haasteelliseksi. Yhtenä syynä tähän nähdään olleen monitasoisten poliittisten järjestelmien hajanainen vastuu. EU on kehittänyt havaittujen epäkohtien myötä Euroopan yhteistä turvapaikkajärjestelmää (CEAS) entistä tehokkaammaksi muun muassa luomalla sopimuksia eräiden kolmansien maiden valtioiden kanssa. Sillä oletuksella, että kaikki sopimuksen piiriin kuuluvat valtiot noudattavat kansainvälistä sääntelyä ja kansainvälisiä sopimuksia.

Mahdollistaako voimassa oleva kansainvälinen oikeus lapsen edun toteutumisen kansainvälistä suojelua ja turvapaikkaa hakeville alaikäisille? EU ei kykene kestävästi käsittelemään suuria määriä turvapaikanhakijoita, ja EU:n yhteistyö kolmansien maiden kanssa perustuu oletukseen kansainvälisten velvoitteiden ja sopimusten noudattamisesta. On yleisesti tiedossa, että muun muassa Välimeren alueella osa pakolaisista elää erittäin vaikeissa olosuhteissa. Kansainvälistä suojelua hakevan lapsen edun lähtökohdista merkittäviksi nousevat kansainvälisen oikeuden pohjalta luotujen järjestelmien toimivuus ja niissä sovellettavien tulkintojen marginaalit, kuten esimerkiksi eri sopimusvaltioiden vaihteleva käsitys turvallisesta kolmannesta maasta.

Mahdollistaako kansallinen voimassa oleva oikeus lapsen edun mukaiset tarvittavat lastensuojelulliset toimenpiteet kaikille kansainvälistä suojelua tai turvapaikkaa hakeneille maahanmuuttajataustaisille alaikäisille ja erityisesti niitä eniten tarvitseville, kuten ihmiskaupan uhreille ja yksin saapuneille? Suomi on saanut YK:n lapsen oikeuksien komitealta huomautuksia muun muassa siitä, että ihmiskaupan uhrin tunnistaminen on riittämätöntä, yksin saapuneiden alaikäisten säilöönotto tulee lopettaa, lapsen kuuleminen ei toteudu täysimääräisesti ja tilastointia tulee kehittää haavoittuvimmassa asemassa olevien ryhmien tunnistamiseksi. Kansallisella tasolla maahanmuuttajataustaiseen lapseen kohdistuvaa sääntelyä kehitetään jatkuvasti, mikä ajoittain nostaa esiin jännitteitä maahanmuuttopolitiikan ja kansainvälisten sopimusten sekä velvoitteiden noudattamisen välillä.

Tutkimukseeni sisältyy lainopin ohella oikeuspoliittisia ulottuvuuksia - De lege ferenda. Suositus uuteen tulevaan oikeussäännökseen koskee konfliktimaista saapuneita raskaana olevia naisia ja heidän vielä syntymättömien lapsien aikaista pääsyä ehkäisevän lastensuojelun ja ennakkollisen lastensuojeluilmoituksen ulottuville sekä naisten mahdollisuutta saada hoitoa aikaisessa vaiheessa posttraumaattiseen stressihäiriöön (PTSD), mikä turvaa myös lapsen terveyttä.

AVAINSANAT: lapsen etu, kansainvälinen oikeus, perheenyhdistäminen, lastensuojelu, ihmiskauppa, traumatietoisuus, De lege ferenda

Sisällysluettelo

1	Johdanto	6
1.1	Tutkimuksen taustaa	6
1.2	Tutkimusongelma ja keskeiset käsitteet	12
1.3	Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksessa käytettävä aineisto	13
1.4	Tutkimuksen eteneminen	14
2	Kansainvälinen suojelu	16
2.1	Tärkeimmät sopimukset	16
2.2	Turvapaikan myöntäminen	18
2.3	EU ulkoistaa lapsen edun arviointia kolmansien maiden valtiolle	22
2.4	Vastaanottavan valtion vastuu	25
2.5	Ilman huoltajaa saapunut alaikäinen	27
2.5.1	Edustaja	29
2.5.2	Oikeusapu	30
2.6	Auttamisjärjestelmä	31
3	Maahanmuuttajataustaisen lapsen etu kansallisessa lastensuojelussa	35
3.1	Ehkäisevä lastensuojelu	35
3.2	Turvaavatko viranomaisten velvollisuudet maahanmuuttajataustaisen lapsen asemaa?	36
3.3	Konfliktimaista saapuneet raskaana olevat naiset – <i>De lege ferenda</i>	37
3.4	Joutuisuuden ehdottomuus	40
3.5	Lastensuojelun tärkeä instrumentti on tehoton	42
3.6	Lastensuojelun asiakkuus ja asiakassuunnitelma	45
3.6.1	Avohuollon toimenpiteet	46
3.6.2	Kiireellinen sijoitus	47
3.6.3	Rakkautta, rajoja ja rajoituksia	48
3.7	Huostaanoton ja perheen jälleenyhdistämisen viranomaisvastuu	48
3.7.1	Ammattitaidottomuutta, mielivaltaa vai rasismia?	51
4	Perheen yhdistäminen	53

4.1	Kielen oppimisen kautta osaksi yhteiskuntaa?	56
5	Yhteenveto	59
6	Lähteet	65

Lyhenteet

AVI	Aluehallintovirasto
CEAS	Common European Asylum System. Euroopan yhteinen turvapaikkajärjestelmä
CRC	The Committee on the Rights of the child. YK:n lapsen oikeuksien komitea
EASO	European Union Agency for Asylum. Euroopan Unionin turvapaikkavirasto
ECHR	European Court of Human Rights. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EOA	Eduskunnan oikeusasiamies
HAO	Hallinto-oikeus
HE	Hallituksen esitys
ILO	International Labour Organization. Kansainvälinen työjärjestö
KHO	Korkein hallinto-oikeus
LSL	Lastensuojelulaki
LOS	YK:n lapsen oikeuksien sopimus. Convention on the Rights of the Child
Migri	Maahanmuuttovirasto
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development. Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö
OHCHR	Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. YK:n ihmisoikeusasioiden korkean edustajan toimisto
OKV	Oikeuskanslerin virasto
PeVL	Perustuslakivaliokunnan lausunto
StVM	Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus
THL	Terveystieteiden tutkimuskeskus
UN	United Nations. Yhdistyneet kansakunnat
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees. Yhdistyneiden kansakuntien pakolaisjärjestö
UNECE	United Nations Economic Commission for Europe. Yhdistyneiden kansakuntien Euroopan talouskomissio
UNICEF	United Nations Children's Fund. YK:n lastenrahasto
UNRWA	United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees. Yhdistyneiden Kansakuntien avustajajärjestö Palestiinan pakolaisille Lähi-idässä
Valvira	Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen taustaa

Analysoin tutkimuksessani kansainvälistä suojelua hakeneen alaikäisen lapsen etua ja erityisesti sen ulottuvuuksia kansainvälisestä suojelusta kansalliseen lastensuojeluun. Oli kyse sitten saapuneesta lapsiperheestä tai yksin ilman huoltajia tulleesta alaikäisestä, mahdollisen myönteisen päätöksen jälkeenkin kansallinen voimassa oleva oikeus tulee sovellettavaksi tarvittaessa myös lastensuojelullisesta näkökulmasta. Hakemusprosessit voivat kestää useita kuukausia. Ryhmäkodit, joihin yksin saapuneet alaikäiset voidaan sijoittaa, tekevät tiivistä yhteistyötä hyvinvointialueen sosiaali- ja terveystalveluiden, lastensuojelun sekä kunnan eri toimialojen kesken ¹.

Ensimmäinen selkeästi lapsen oikeuksia ilmaiseva kansainvälinen julistus hyväksyttiin vuonna 1924. Se oli Kansainliiton aikaansaama Geneven lapsen oikeuksien julistus, joka vetosi erityisesti vanhempiin lapsen oikeuksien toteuttajana, ilman varsinaista valtion roolia. Kyseisen julistuksen pohjalta muodostui vuonna 1959 YK:n lapsen oikeuksien julistus, joka korosti kaikkien lasten oikeutta ihmisarvoiseen ympäristöön, missä he voisivat kehittyä henkisesti, fyysisesti, sosiaalisesti ja moraalisesti. ² Vuonna 1989 hyväksyttiin YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (LOS). Tämä lasten oikeuksia koskeva yleissopimus on lähes kaikkien valtioiden ratifioima, mikä tarkoittaa valtioiden toimesta tapahtuvaa kansallisen lainsäädännön sopeuttamista vastaamaan kyseisen sopimuksen periaatteita. Sopimuksen tärkeimmät periaatteet ovat tiivistetysti lapsen syrjintäkielto, lapsen edun huomioiminen kaikessa toiminnassa, lapsen oikeus elämään ja kehittymiseen lapsen yksilöllisen kehityksen ja ominaisuuksien mukaisesti. Lapsen näkemyksiä on kunnioitettava ja kuultava. LOS:n soveltamista valvoo YK:n lapsen oikeuksien komitea. Sopimuksen ratifioineiden valtioiden on huolehdittava, että sen kansalaiset tiedostavat lapsen oikeudet ja toteuttavat niitä sekä päätöksissään että käytännön tasolla. Sopimusvaltioilla on säännöllinen raportointivelvollisuus YK:n komitealle siitä, miten lapsen

¹ Kotoutumisen osaamiskeskus, n.d.

² OHCHR, 2007, s. 3–5.

oikeuksia on toteutettu kansallisella tasolla.³ Syrjimättömyys eroaa yhdenvertaisuuden näkökulmasta lapsen eduksi siten, että lasta ei saa syrjiä hänen huoltajiensa tai vanhempiensaakaan yksilöllisten ominaisuuksien perusteella⁴. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen myötä saavutettiin merkittävää kehitystä lasten osallisuuden ja oikeuksien edistämässä sekä erityisesti niiden konkretisoinnissa, koska aikaisempi vuonna 1959 hyväksytty lapsen oikeuksien julistus ei sitonut sopimusvaltioita oikeudellisesti⁵. Yleissopimus painottaa erityisesti lapsen ihmisoikeuksia, kun taas julistuksen lähtökohtana oli oikeus erityiseen suojeluun⁶. Yleissopimus lapsen oikeuksista (SopS 60/1991) ratifioitiin Suomessa vuonna 1991⁷.

Lastensuojelun keskeisin periaate on lapsen etu ja sen turvaaminen⁸. LOS 3 artiklan kohdat 1–3 edellyttävät, että julkisten ja yksityisten tahojen on otettava ensisijaisesti alle 18-vuotiaan lapsen etu arvioitavaksi sekä toteutettavaksi kaikissa häneen liittyvissä ratkaisuissa ilman minkäänlaista syrjintää tai erottelua taustansa perusteella. Sopimusvaltioiden on sitouduttava turvaamaan lainsäädännössään ja hallintotoimissaan vanhempien, huoltajien ja oikeudellisten vastuuhenkilöiden oikeudet ja velvollisuudet lasten hyvinvointi ja suojelu varmistaen. Sopimusvaltioiden on taattava myös toimivaltaisten lastensuojelusta vastaavien viranomaisten riittävä määrä ja soveltuvuus sekä toiminnan riittävä valvonta. YK:n lapsen oikeuksien komitea korostaa yleiskommentissaan LOS 3 artiklan 1 kohdan lapsen edun kolmea periaatetta. Ensimmäinen on suoraan sovellettava oikeus. Velvoite ulottuu läpi yhteiskunnan rakenteiden, joiden kaikissa tasoissa lapsi tulisi huomioida yksilönä sekä oikeuksiensa haltijana. Kaikissa lasta koskevissa ratkaisuissa perustavanlaatuisen oikeusperiaate takaa sen, että erilaisista mahdollisista vaihtoehtoisista tulkinnoista valitaan se, missä lapsen edun nähdään toteutuvan parhaiten. Lapseen liittyvissä päätöksissä toteutetaan myös menettelysääntöä, mikä edellyttää päätöksenteon arviointia siten, että mahdolliset myönteiset tai kielteiset vaikutukset lapseen tai yleisellä

³ UNICEF, n.d.

⁴ Kallio, Hakalehto, Sovela & muut, 2018, s.410.

⁵ UNICEF, n.d.

⁶ Aer, 2012, s.26.

⁷ Ulkoministeriö, n.d.

⁸ Hakalehto & Toivonen & muut, 2016, s. 42.

tasolla laajemmin lapsiin tunnustetaan. Perusteluista tulee olla nähtävillä, miten lapsen etu on päätöksessä arvioitu oikeudellisesti ja miten sitä on punnittu suhteessa eri vaihtoehtoihin, oli kyse sitten lasta koskevista poliittisista päätöksistä tai yksilötapauksesta. Suoraan sovellettavaa oikeutta, perustavanlaatuista oikeusperiaatetta sekä menettelysääntöä on arvioitava ja sovellettava kaikissa lasta koskevissa sopimusvaltioiden tekemissä päätöksissä ja täytäntöönpanotoimissa.⁹ Lapsi nähdään oikeuksiensa haltijana, mutta hänen oikeustoimikelpoisuutensa on puutteellinen. Käytännössä lapsella ei ole mahdollisuutta vaatia oikeuksiaan.¹⁰ Julkisten ja yksityisten tahojen on reagoitava, mikäli havaitaan, että lapsen kohdistuu oikeudenloukkauksia¹¹. Tämä lisää viranomaisten velvollisuuksia ja vastuuta erityisesti yksin tulleen maahanmuuttajataustaisen lapsen suojelussa.

Lapsen etu harkitaan ja arvioidaan kaikissa eri tilanteissa relevantisti ihmisoikeuksien ja ihmisoikeuksien suojaamisen tarpeen perusteella. Oikeudet ja lapsen etu on otettava huomioon erityisesti viranomaisten arvioidessa lapsen etua ja hyvinvointia. Siitäkin huolimatta, että lapsen etu olisi lapselle hänen oman tahtonsa vastainen. Sopimusvaltioiden on taattava lapsen hyvinvoinnille vähintään riittävä huolenpito ja suojelu. Lapsen edun ensisijaisuuden periaate korostaa eri vaihtoehtojen etujen punnintaa ja niiden merkitystä lapselle tai lapsille. Tarkoitus ei ole se, että lapsen etu olisi kaikissa tilanteissa ratkaiseva ja ylivoimainen tekijä, koska tilanteisiin voi sisältyä myös muita huomioitavia ris-tiriidassa olevia ihmisoikeuksia.¹² Tietyissä olosuhteissa sovellettu LOS 3 artikla voi tarjota jopa niin vahvaa suojaa kansainvälistä suojelua hakevalle lapselle, että hänet voidaan perustelluista syistä jättää palauttamatta isäntämaasta, vaikka alkuperäinen maa olisi todettu turvalliseksi¹³. LOS 1 artikla antaa sopimusvaltioille harkintavaltaa määrittellä kansallisessa lainsäädännössään numeraalisen täysi-ikäisyyden. Joissakin valtioissa se on vähemmän kuin 18-vuotta. Näin ollen täysi-ikäisyyden jälkeen LOS ei tule enää

⁹ CRC/C/GC/14 kohta 6, s.21.

¹⁰ Hakalehto & Toivonen, 2016, s. 31.

¹¹ Hakalehto, 2016, s. 1197.

¹² Aer, 2012, s.26–27.

¹³ Pobjoy, 2015, s.328.

heidän osaltansa sovellettavaksi. Tämä voi olla merkittävä heikennys kansainvälisessä suojelussa, mikäli haavoittuvuutta ei tunnisteta pakolaissopimuksen perusteella.

Tutkimuksissa käytetty data on usein hallinnon tuottamaa dataa, jonka pohjalta tehdään kansainvälistä vertailua ja poliittisia päätöksiä jopa globaalilla tasolla. Erilaiset järjestelmät, kulttuurit, eri käsitteiden tulkinta sekä se, mitä ne sisältävät ja miten ne ymmärretään eri valtioissa vaihtelevat.¹⁴ Tämä luonnollisesti aiheuttanee omat tilastojen tuottamiseen liittyvät ja tulkinnalliset haasteensa tutkijoille, tilastotieteilijöille, poliitikoille ja lainsäätäjille. YK:n lapsen oikeuksien komitea antoi vuonna 2005 Suomelle huomautuksen tilastoissa esiintyvistä puutteista sekä suosituksen luoda järjestelmä, jonka kautta voisi seurata erityisesti kaikista haavoittuvimmassa asemassa olevien lasten tilannetta. Näin heidän olosuhteitansa voitaisiin kehittää ja varmistaa heidän etunsa toteutuminen.

15

Terveyden ja hyvinvointilaitoksen vuoden 2022 tilastojen mukaan Suomessa tehtiin lastensuojeluilmoituksia yhteensä 98 634. Kohteena olevien lasten määrä kasvoi 5 prosenttia edelliseen vuoteen verrattuna. Uusia huostaanottoja tehtiin Suomessa 1 652, mikä oli kymmenen prosenttia vähemmän edelliseen vuoteen. Eniten huostaanottoja tehtiin 13–17-vuotiaiden ikäryhmässä. Kokonaisuudessaan huostassa olleita oli 11 477, mikä oli prosentin vähemmän edelliseen vuoteen verrattuna. Näistä hallinto-oikeuden vahvistamia eli tahdonvastaisia huostaanottoja oli 2 844. Kiireellisten sijoitusten määrä oli 4 489, joten nousua oli kolme prosenttia edelliseen vuoteen verrattuna. Kiireellinen sijoitus jatkuu usein huostaanotolla.¹⁶ THL:n tilastoraportissa ei näyttäisi olevan eritelty maahanmuuttajataustaisia maahanmuuttajastatuksen perusteella omana ryhmänään. Eräänlaista seurantaa on kuitenkin tehty. Julkaistun seurantaraportin mukaan on todettavissa, että jopa 22,2 % teini-ikäisinä kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista olivat rikostuomion saaneita ja heidän molemmat vanhempansa olivat maahanmuuttajataustaisia. Kyse on

¹⁴ Thoburn & Broadhurst ja muut, 2007, s. 602–604.

¹⁵ HE 252/2006, s.42.

¹⁶ THL, tilastoraportti, 2023, s.1 ja 5.

siis maahanmuuttajataustaisten vanhempien seuraavasta sukupolvesta, jotka voinevat kokea jonkinlaista hämmennystä tai juurettomuutta, mikäli vanhempien kotoutuminen on jossain määrin epäonnistunut.¹⁷

Suomessa ei selkeästi tilastoida eri ryhmien eroavaisuuksia. Kansainvälistä suojelua haavevat, pakolaiset ja siirtolaiset erilaisine taustoineen ja tarpeineen luokitellaan samaan kategoriaan, näin ollen myös lastensuojeluun liittyvän tutkimustiedon saaminen ja tutkimuksen kehittäminen on vaikeaa.¹⁸ Lasten osallisuus tulisi huomioida lapsia koskevissa tutkimuksissa eettisellä tavalla. Lapsi nähdään liian usein vain tutkimuksen objektina.¹⁹ Tilastolaki (280/2004) 15.1 § mahdollistaa etnisten ryhmien tilastoinnin. Käytännössä Suomessa tehtävä tilastointi perustuu pääsääntöisesti rekisteriaineistoon²⁰. Kasvavan maahanmuuton myötä Suomessa tarvitaan enemmän tietoa etnisten ryhmien kulttuurista muun muassa ennakkoluulojen vähentämiseksi, joita yleensä enimmäkseen korostetaan negatiivisessa mielessä²¹.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 14 artiklan mukaan kaikenlainen syrjintä muun muassa ihonvärin, rodun, sukupuolen, uskonnon, mielipiteen, vähemmistöön kuulumisen tai syntyperän perusteella on kielletty. Poliittiset päättäjät tarvitsevat eritellympää tilastotietoa siitä, missä ryhmissä eriarvoisuutta erityisesti esiintyy vähentääkseen sitä ja toisaalta havaitakseen, mitkä toimenpiteet ovat tuottaneet tulosta eriarvoisuuden poistamisessa²². Yhdysvalloissa tutkitaan myös etnisyyttä ja toteutetaan säännöllisesti laaja

¹⁷ Kääriälä & muut, 2020, s.13, 64 ja 75. Ks. Suomi seuraavan sukupolven kasvuympäristönä – Seuranta Suomessa v. 1997 syntyneistä lapsista, joilla on ulkomailla syntynyt vanhempi. Seurantaportissa todetaan, että lapsia, joilla on ulkomailla syntyneet vanhemmat, sijoitetaan kodin ulkopuolelle kaksinkertaisesti suurempi määrä kuin lapsia, joilla on Suomessa syntyneet vanhemmat. Yleensäkin, vanhempien syntymävaltiosta huolimatta, syyt kaikkien lasten kohdalla kodin ulkopuoliseen sijoitukseen ovat yhteydessä toimeentulon ongelmiin, parisuhdeongelmiin, lapsen kouluvaikeuksiin ja/tai lapsen rikolliseen toimintaan. (Kääriälä & muut, 2020)

¹⁸ Skivenes & Pösö ja muut, 2015, s. 31.

¹⁹ Kiili & Moilanen, 2019, s.154.

²⁰ Nieminen, 2013.

²¹ Clarke, 2004, s.638–639.

²² UNECE, 2020.

otoskysely American Community Survey (ACS) lisäämään johtavien henkilöiden ymmärrystä alueillaan tapahtuvista muutoksista päätöstensä tueksi ²³.

Poliitikkojen tulisi havaita lasten koulutusvajeet maahanmuuttajastatuksesta riippumatta ja keskittyä auttamaan kaikista heikoimmassa asemassa olevia lapsia ²⁴. Jäsenvaltiot eivät kuitenkaan aina noudata lapsen etua koskevia sopimuksia ja takaa oikeutta koulutukseen muun muassa isäntämaan taloudellisista tai poliittisista syistä. Lisäksi on otettava huomioon, että aseelliset konfliktit ja väkivalta sekä niistä syntyneet traumat vaikuttavat lasten kognitiiviseen kehitykseen.²⁵ Tämä vaatii opetushenkilökunnalta myös erityisosaamista pedagogisten taitojen lisäksi. LOS 6 artiklan 2 kohta sitouttaa sopimusvaltiot huomioimaan mahdollisimman täysimääräisesti lapsen kehittymisen edellytykset. Heikoimmassa asemassa olevilla lapsilla on suuri vaara joutua rikosten ja ihmiskaupan uhriksi ²⁶.

On tärkeä tutkia valitsemaani aihetta, koska kansainvälistä suojelua hakevien määrässä vaikuttaisi olevan ajoittain hyvin suurta vaihtelua Euroopassa ja myös meillä Suomessa. Mahdollisiin yllättäviin tilanteisiin tulisi osata varautua riittävän ajoissa ja riittävän tehokkaasti. Vuonna 2015 Eurooppaan saapui noin miljoona turvapaikanhakijaa, jolloin EU:n turvapaikkajärjestelmässä havaittiin vakavia puutteita ²⁷. Euroopan komissio esitti v. 2016 Dublin-järjestelmän sääntelyä muutettavaksi muun muassa siten, että alaikäiset ilman huoltajaa tulleet saisivat turvapaikan ja perheenjäsenen määritelmää laajennettaisiin lapsen edun mukaisesti ²⁸. Sisäministeriön mukaan Suomeen tulleita vuonna 2015 oli hieman yli 32 000 ²⁹. Maahanmuuttoviraston mukaan Venäjän aloittama sota Ukrainassa aiheutti sen, että noin vuosi sodan alun jälkeen kyseistä sotaa paenneita tilapäisen

²³ United States Census, 2023. Muun muassa Etelä-Carolina soveltaa ACS-tietoja kokonaisvaltaisessa First Steps -suunnitelmassaan, joka keskittyy lapsen valmistautumiseen ennen koulun aloitusta sekä tavoitteelliseen mahdollisimman laadukkaaseen elämään siten, että jokainen lapsi voisi hyötyä laadukkaista varhaiskasvatusohjelmista (United States Census, 2023).

²⁴ Ansala & muut, 2020, s.459–450.

²⁵ Demirdjian ja muut, 2011, s.156–157.

²⁶ Yhdenvertaisuusvaltuutettu, 2023.

²⁷ Euroopan parlamentti, 2023.

²⁸ European Parliament, 2016, s.1.

²⁹ Sisäministeriö, n.d.

suojelun hakijoita oli n. 50 000. Lapsia oli tästä noin kolmannes ja osa oli saapunut ilman huoltajaa sukulaistensa tai tuttujensa mukana.³⁰

1.2 Tutkimusongelma ja keskeiset käsitteet

Tutkimuskysymykseni ovat: Mahdollistaako voimassa oleva kansainvälinen oikeus lapsen edun toteutumisen kansainvälistä suojelua ja turvapaikkaa hakeville alaikäisille? Mahdollistaako kansallinen voimassa oleva oikeus lapsen edun mukaiset tarvittavat lastensuojelulliset toimenpiteet kaikille kansainvälistä suojelua tai turvapaikkaa hakeneille maahanmuuttajataustaisille alaikäisille ja erityisesti niitä eniten tarvitseville, kuten ihmiskaupan uhreille ja yksin saapuneille? Kansainvälistä suojelua hakeneet ja turvapaikanhakijana olevat maahanmuuttajataustaiset perheet ja etenkin moninkertaisesti haa-voittuvassa asemassa olevat maahanmuuttajataustaiset yksin saapuneet tai ihmiskaupan uhriksi joutuneet alaikäiset ovat erityisen tuen tarpeessa.

Lastensuojelulain 4 § ja 20 §:n mukaan keskeisimmät käsitteet lastensuojelussa ovat lapsen etu ja lapsen kuuleminen kehitystä vastaavalla tavalla. Nämä on huomioitava niin yleisesti kuin erityisesti lastensuojelullisissa toimissa, jotta luottamuksellinen suhde voi syntyä ja lapsen etu voidaan arvioida mahdollisimman kattavasti. Kyse on ennen kaikkea lapsen osallisuudesta ja vaikutusmahdollisuudesta³¹. Lapsen edun toteuttaminen edellyttää erityisesti lapsen säädyllystä ja ihmisarvoista kohtelua sekä lapsen oikeuksien tiedostamista ja kunnioittamista³². Mikäli lapsen huoltajat eivät, syystä tai toisesta, pysty takaamaan lapsen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista, siirtyy vastuu viranomaisille lapsen edun mukaisesti³³. Lapsen etu voidaan nähdä velvollisuutena luoda lapselle yksilönä olosuhteet, missä hänen ainutlaatuisuutensa pääsee esiin. Lapsen etu ja erityistuen tarve tulisi turvapaikkaprosessissa määritellä niiden ammattilaisten toimesta, joilla on todellista tietämystä lapsen kehityspsykologiasta.³⁴ Tästä on pääteltävissä, että lapsen

³⁰ Maahanmuuttovirasto, 2023.

³¹ Hakalehto & Toivonen & muut, 2016, s. 46.

³² Freeman & Henaghan ja muut, 2012, s. 31.

³³ Nieminen, 2006, s.103.

³⁴ Kalverboer ja muut, 2017, s. 119–120.

etu voidaan toteuttaa vähimmäisvaatimuksin turvallisena ympäristönä ja olosuhteina, jotka mahdollistavat lapsen potentiaalin vahvistumisen ja toteutumisen.

On keskeistä tutkia lapsen etuun liittyvää kansainvälistä oikeutta ja sen tulkintaa sekä etsiä kansallisella tasolla tehdyistä ratkaisuista mahdollisia jännitteitä suhteessa EU-oikeuteen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa tehtyihin ratkaisuihin. Virheelliset, puutteelliset tai mielivaltaiset tulkinnat päätösten perusteluissa ja päätöksissä aiheuttavat asianosaisille henkistä kärsimystä ja epäluottamusta yhteiskunnan järjestelmää kohtaan. Lisäksi yhteiskunnalle aiheutuvat kustannukset nousevat asioiden oikeudellisissa ja mahdollisissa muissa jälkiselvittelyissä. Rajaan tutkimukseni koskemaan kansainvälistä suojelua ja turvapaikkaa hakevia lapsiperheitä ja alaikäisiä, jotka ovat saapuneet yksin, perheenjäsenensä tai sukulaisensa kanssa. Tutkimukseni kohteena ovat myös konfliktimaista saapuneiden raskaana olevien naisten vielä syntymättömät lapset. Perusteluna rajaukselleni on se, että nämä ryhmät ovat Suomeen saapuessaan moninkertaisesti haavoittuvassa asemassa perusväestöön verrattuna.

1.3 Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksessa käytettävä aineisto

Tiedonintressini ja tutkimuskysymykseni asemoituessa voimassa olevaan oikeuteen ja sen tulkitsemiseen, käytän tutkimuksessani metodina lainoppia eli oikeusdogmatiikkaa. Käytännössä tämä tarkoittaa aihepiiriin liittyvää voimassa olevan oikeuden sisällön tutkimista ja sen selvittämistä, miten sääntelyä tulisi tulkita ja soveltaa jossain tietyssä oikeudellisessa tilanteessa.³⁵ Tarkoitukseni on systematisoida eli jäsentää tutkimuskysymyksiini soveltuvaa oikeutta perehtymällä erityisesti vahvasti velvoittaviin oikeuslähteisiin kuten kansainväliseen sääntelyyn, kansainvälisiin sopimuksiin, EU-oikeuteen ja soveltuvaan kansalliseen oikeuteen sekä jossain määrin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuihin. Mahdollisten jännitteiden sekä aukkojen löytäminen ja analysoiminen edellyttää perehtymistä myös heikosti velvoittaviin oikeuslähteisiin kuten hallituksen esityksiin ja kansallisen tuomioistuimen ratkaisuihin ja mahdollisesti niiden punnintaan

³⁵ Husa ja muut, 2001, s.13–14.

vaikuttaviin sallittuihin oikeuslähteisiin kuten soveltuviin yleisiin oikeusperiaatteisiin sekä kansainvälisiin ja kansallisiin tieteisartikkeleihin ja oikeuskirjallisuuteen.³⁶ Tutkin myös jonkin verran väitöskirjallisuutta sekä jo tehtyjä tutkimuksia ja mahdollista muuta tarpeelliseksi katsomaani materiaalia, jotka ovat nähtävissä tutkimukseni lähdeluettelosta. Lastensuojelun asiakkuuden alkamisessa on kyse yksityisen perheen tai lapsen ja julkisen tahon vertikaalisuhteesta, joten erityisesti perus- ja ihmisoikeusmyönteinen tulkinta tulisi olla vahvasti ratkaisuissa havaittavissa³⁷. Näin ollen intressini kohdistuu myös ylimpien lainvalvojien, kuten oikeuskanslerin, apulaisoikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuihin.

Keskeistä on havaita, ilmeneekö voimassa olevassa oikeudessa aukkoja tai katveita, joita voisi tuoda esiin suosituksena tulevaan uuteen oikeussäännökseen, *de lege ferenda*³⁸. Oikeuspoliittisella tutkimuksella katsotaan olevan suora yhteys pyrkimykseen vaikuttaa oikeuspoliittiseen suunnitteluun, siihen liittyvään päätöksentekoon ja lainvalmisteluun³⁹. Yleisesti lainopin nähdään palvelevan lähinnä tuomareita, kun taas oikeuspoliittisen tutkimuksen nähdään palvelevan erityisesti lainsäätäjää, joka punnitsee eri sääntelyvaihtoehtoja⁴⁰.

1.4 Tutkimuksen eteneminen

Tutkimukseni johdanto kuvaa tutkimukseni aiheen historiaa ja taustaa sekä yleisesti pääpiirteittäin lastensuojeluun liittyviä keskeisiä käsitteitä sekä sitä, miten ne tulisi yleisellä tasolla huomioida. Haluan korostaa myös tilastojen tärkeyttä, koska ne toimivat indikaattoreina lastensuojelun toiminnan rahoitukseen, mahdollisten lakimuutosten vaikutusten seurantaan ja mahdollisiin tarpeelliseksi katsottuihin uusiin lakimuutoksiin. Myös ne ovat jo sinänsä yhteiskunnallisia lastensuojelullisia toimia. Toisessa luvussa jäsenän, mihin kansainvälinen suojelu perustuu, millä perusteilla kansainvälistä suojelua on

³⁶ Aarnio, 2011, s. 68–69.

³⁷ Määttä & Paso, 2019, s.42.

³⁸ Leskinen, 2022, s. 1160.

³⁹ Ervasti, 2007, s. 382.

⁴⁰ Leskinen, 2022, s.1183.

mahdollista saada ja miten lapsen etu prosessissa oikeudellisesti huomioidaan. Keskityn tässä luvussa mainitsemini kaikista haavoittuvimmassa asemassa oleviin lapsiryhmiin sekä erityisesti siihen, miten voimassa oleva oikeus huomioi kansainvälistä suojelua tai turvapaikkaa hakevia yksin saapuneita tai ihmiskaupan uhriksi joutuneita alaikäisiä lapsen edun mukaisesti. Kolmannessa luvussa analysoin kansainvälistä suojelua tai turvapaikkaa hakeneen maahanmuuttajataustaisen alaikäisen lapsen edun asemaa erityisesti kansallisessa oikeudessa. Menettelyihin kuuluu ensiarvoisen tärkeitä viranomaisia omine rooleineen, joiden toimintaa laki säätelee vahvasti. Tästä kolmannelta luvulta löytyvät myös lapsen edun mukaiset oikeudelliset ja terveydelliset perustelut uuden tulevan oikeussäännöksen suosituksen syntyyn, *de lege ferenda*. Neljännessä luvussa käsittelen perheenyhdistämistä ja integroitumiseen liittyviä instrumentteja. Viides luku sisältää tutkimukseni yhteenvedon.

2 Kansainvälinen suojelu

2.1 Tärkeimmät sopimukset

Euroopan unionin perusoikeuskirjan 2 artiklan 1 kohta pohjautuu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 2 artiklan 1 kohdan mukaiseen määräykseen, jonka mukaan *jokaisen oikeus elämään on suojattava laissa* ⁴¹. EIS 3 artiklan mukaan ketään ei tule kiduttaa, eikä myöskään rangaista tai kohdella halventavalla tai epäinhimillisellä tavalla ⁴². EU:n perusoikeuskirjan 18 artiklan mukaan pakolaisten oikeusasema ja oikeus turvapaikkaan taataan vuonna 1951 tehdyllä Geneven yleissopimuksella ja vuonna 1967 hyväksytyn pöytäkirjan määräyksillä sekä Euroopan unionista ja sen toiminnasta tehtyjen sopimusten mukaan. Perusoikeuskirjan 19 artiklan 2 kohdan mukaan ketään ei saa luovuttaa tai käännättää maahan, jossa on vakava vaara tai sen uhka kidutuksesta, kuolemanrangaistuksesta tai muusta halventavasta tai epäinhimillisestä kohtelusta tai rangaistuksesta.⁴³ Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 7 artiklan mukaan myös tieteelliseen tai lääketieteelliseen kokeeseen alistaminen ilman kyseisen henkilön suostumusta ovat kiellettyjä ⁴⁴. Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen 3 artiklan 1–2 kohdan mukaan ketään henkilöä ei saa, minkään sopimusvaltion toimesta, luovuttaa, palauttaa tai karkottaa valtioon, missä on perusteltu syy tai vaara olettaa hänen joutuvan siellä kidutetuksi. Perusteluita arvioidessaan, päätöstä tekevien toimivaltaisten viranomaisten on selvitettävä kaikki vaikuttavat seikat, kuten muun muassa sen, esiintyykö kyseisessä valtiossa ihmisoikeusloukkauksia, jotka ovat räikeitä, törkeitä ja laajamittaisia.⁴⁵

Pakolaissopimusta täydennettiin vuonna 1967 New Yorkin pöytäkirjalla siten, että sopimuksen maantieteellistä vaikuttavuutta laajennettiin koskemaan Euroopan ulkopuolelta tulevia pakolaisia. Myös ajalliset rajoitteet poistettiin.⁴⁶ Suomi sitoutui sopimuksen

⁴¹ 2007/C 303/02, s. C 303/17.

⁴² ECHR, n.d., s. 6.

⁴³ 2016/C 202/02, s. C 202/397.

⁴⁴ OHCHR, 1996.

⁴⁵ OHCHR, 1984.

⁴⁶ UNHCR, n.d.

ratifioinnin jälkeen käsittelemään turvapaikkahakemukset, jotka sille esitetään. Pakolais-sopimuksessa olevaa palautuskieltoa ei saa loukata eikä turvapaikanhakijaa saa käännyt-tää ennen kuin hakemus on asianmukaisesti ratkaistu ja on varmistettu siitä, ettei *non-refoulement*-periaatetta rikota.⁴⁷ Geneven pakolaissopimuksen 33 artiklan 1 kohdan mu-kaan ketään ei saa käännättää eikä karkottaa maahan tai alueelle, missä hänen vapau- tensa tai henkensä tulisi uhatuksi hänen uskontonsa, poliittisen mielipiteensä, kansalai- suutensa, rotunsa tai johonkin yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen vuoksi. Sopimuk- sen 2 kohdan mukaan 1 kohtaan ei voi vedota pakolainen, joka on tuomittu rikoksesta, jonka on katsottu olevan erityisen törkeä tai vakava ja henkilö luokiteltaisiin näillä perus- teilla yhteiskunnalle vaaralliseksi.⁴⁸ UNRWA, jota rahoitetaan lähes täysin vapaaehtoi- sesti YK:n jäsenmaiden toimesta, on sitoutunut suojelemaan palestiinalaisia pakolaisia Lähi-idässä⁴⁹. Kansainvälisen oikeuden ongelmana on laajemmin se, että marginaalista liikkumavaraa kansallisiin päätöksiin antaa jossain määrin eri jäsenvaltioiden käsitys siitä, mitä pidetään vähimmäisvaatimukset huomioiden turvallisena kolmantena maana. Tar- kasteltaessa palautuksen kieltoa ehdottomana *jus cogens* näkökulmasta, se toisaalta ra- joittaisi yksilön vapautta ja itsemääräämisoikeutta palata maahan, missä kyseinen hen- kilö voi joutua vainon kohteeksi. Toisaalta tällöin myös yksilön oikeudet menisivät kaiken edelle, kuten esimerkiksi valtion poliittisen harkinnan yläpuolelle.⁵⁰

Hakija saa kansainvälistä suojelua, mikäli hän saa myönteisen päätöksen turvapaikasta tai toissijaisesta suojelusta. Tilapäistä suojelua myönnetään esimerkiksi sodan tai luon- nonkatastrofin perusteella.⁵¹ YK:n pakolaisjärjestö korostaa, että pakolaisongelma voi- daan ratkaista kestäväällä tavalla ainoastaan kansainvälisen yhteistyön avulla. Maailman pakolaisista jopa noin reilu puolet on alaikäisiä. Globaalin asiantuntijaverkoston ja tuen avulla turvapaikkajärjestelmästä luodaan maailmanlaajuisesti mahdollisimman oikeu- denmukainen, tehokas, sovellettava ja eheä, sen alueellinen monimuotoisuus sekä

⁴⁷ Juvonen, 2021, s. 32.

⁴⁸ UNHCR, n.d.

⁴⁹ UNRWA, 2010.

⁵⁰ Allain, 2001, s. 557–558.

⁵¹ Sisäministeriö, n.d.

kansallinen turvallisuus huomioiden. Sillä edellytyksellä, että toimissa ja menettelyissä noudatetaan kansainvälisiä lakeja ja sopimuksia.⁵² Kansainvälisessä suojelussa EU ensisijaisesti korostaa määräaikoja enemmän kuin muita oikeusturvavaateita, kansallisilla oikeusjärjestelmillä on taas puolestaan edelleen merkittävä oikeusturvatehtävä menettelyprosessien laadukkuuden osalta⁵³.

EU:n yhteistä turvapaikkajärjestelmää (CEAS) on kehitetty vuonna 1999 Tampereella järjestetystä kokouksesta lähtien erilaisina uudistuksina. Sen tärkeänä tavoitteena on laadultaan samantasoinen suojelu ja vastaanotto riippumatta siitä, mistä jäsenmaasta turvapaikkaa haetaan.⁵⁴ EU:n maahanmuuttopolitiikassa tasapainottelu ilmenee erityisesti maahanmuuttoa sallivan ja rajoittavan keskustelun välillä, mikä tarpeettomasti ilmenee myös toimivaltakiistoissa eri instituutioiden välillä⁵⁵. Vuonna 2020 Euroopan komissio ehdotti järjestelmän uusimista kolmella pääperiaatteella, jotka ovat tehokas turvapaikka- sekä palauttamismenettely, oikeudenmukainen vastuunjako ja siihen liittyvä solidaarisuus valtioiden välillä sekä yhteistyön lisääminen kolmansien maiden kanssa⁵⁶.

2.2 Turvapaikan myöntäminen

Jokaisella, joka kokee joutuneensa vainon kohteeksi kotimaassaan, on oikeus hakea turvapaikkaa muista maista YK:n yleismaailmallisen ihmisoikeusjulistuksen (1948) 14 artiklan 1–2 kohdan mukaan edellytyksellä, ettei kyse ole ei-poliittisiin rikoksiin liittyvistä syistä, jotka ovat ristiriidassa YK:n periaatteiden tai päämäärien kanssa. Kyseisen julistuksen 25 artiklan 2 kohta korostaa erityisesti äidin ja lapsen suojelua, oli lapsi syntynyt sitten avioliitossa tai avioliiton ulkopuolella.⁵⁷ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi kansainvälisen suojelun myöntämisestä tai poistamista koskevista yhteisistä menettelyistä kohdan 40 ja 42 mukaan arvioinnin lähtökohta ja keskeisin riittävä peruste

⁵² UNHCR, 2018, s.21, 23–24 ja 29.

⁵³ Mäntylä, 2019, s.23.

⁵⁴ European Commission, n.d.

⁵⁵ Juvonen, 2021, s. 5–7.

⁵⁶ European Commission, 2020.

⁵⁷ OHCHR, 1948.

kansainvälisen suojelun myöntämiseen on hakijan turvallisuus alkuperämaassa. Mikäli jäsenvaltio katsoisi kyseisen maan olevan turvallinen, sen tulisi voida määrittää se sellaiseksi kyseiselle hakijalle ja olettaa sen määrityksensä perusteella olevan turvallinen hakijalle, ellei hakija esitä muita päteviä vastaperusteluita hänen henkilökohtaisesta tilanteestaan. Hakijan perustelut ovat ensisijaisia suhteessa kyseisen maan sen hetkiseen yhteiskunnalliseen, oikeudelliseen ja poliittiseen tilaan.⁵⁸ Vainolle ei ole universaalia määritelmää. Pakolaissopimuksen mukaan pelko vainosta on jossain määrin subjektiivinen kokemus. Olennaista on hakijan perusteltu pelko joutua vainotuksi, mikä vaatii päättäjiltä sekä subjektiivisten ja objektiivisten elementtien arviointia.⁵⁹

Psykiatrian erikoislääkäri Quarshie (2014) muistuttaa, turvapaikkapuhuttelussa on huomioitava traumatisoituneen henkilön vaikeus tuoda trauman vuoksi esiin kaikkea, mitä hänelle on tehty tai mitä on tapahtunut. Kidutuksen uhriksi joutuneiden muistikuvat ovat usein hajanaisia. Turvapaikkapuhuttelu voi olla hyvin ahdistava kokemus, koska kidutus on voinut tapahtua viranomaisten toimesta tai he ovat sallineet sen tapahtuvan.⁶⁰ Traumatisoituneella uhan kokemus vaikuttaa muistiin ja ajatteluun, mikä voi saada kertomuksen kuulostamaan arvioijalle epäloogiselta⁶¹. Tämä voinee johtaa tilanteeseen, missä tosiasiallisesti turvapaikkaa tarvitseva voi joutua käännytettäväksi ja palauttamiskiellon periaate tulisi näin loukatuksi. Ääritilanteessa henkilö, joka esiintyy turvapaikkapuhuttelussa vakuuttavasti, voi saada turvapaikan ilman todellista tarvetta.

Alla oleva tapaus KHO: 2017:81 osoittaa, mikäli lapsen kuuleminen jätetään turvapaikkaprosessissa huomioimatta, kun hän on saapunut vaikkapa vanhempansa kanssa, turvapaikkaprosessi pitkittyy vastoin lapsen etua. Yhteiskunnalle aiheutuneet kustannukset kasvavat, kun asiaa käsitellään ylemmissä tuomioistuimissa.

KHO: 2017:81. Maahanmuuttovirasto oli antanut kielteisen päätöksen Irakin kansalaisen A:n ja hänen alaikäisen lapsensa B:n oleskelulupaa ja kansainvälistä suojelua koskevaan

⁵⁸ 2013/32/EU, s. L 180/63-L 180/64.

⁵⁹ UNHCR, 1979, s.19 ja 21.

⁶⁰ Quarshie, 2014.

⁶¹ Lyytinen & muut, 2019, s. 150.

hakemukseen. Hallinto-oikeus oli hylännyt A:n ja hänen B:n puolesta tekemän valituksen sillä perusteella, että se oli pitänyt B:n kuulemista ilmeisen tarpeettomana, koska se katsoi, etteivät A:n turvapaikkaperusteet liity varsinaisesti B:hen. Korkein hallinto-oikeus katsoi ratkaisussaan Maahanmuuttoviraston syyllistyneen virheelliseen menettelyyn, kun A:n lapselle B:lle, joka oli Suomeen saapuessaan 13-vuotias ja päätöksentekohetkellä 14-vuotias ei ollut varattu tilaisuutta tulla kuulluksi kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen perusteista ja näkemyksistä. Lapsen mielipide oli jäänyt kokonaan selvittämättä. Sekä Maahanmuuttoviraston että hallinto-oikeuden päätös kumottiin KHO:n päätöksellä ja palautettiin uudelleen Maahanmuuttoviraston käsiteltäväksi. KHO korostaa ratkaisussa erityisesti kuulemisen tärkeyttä arvioitaessa lapsen etua ja selvitystä siitä, poikkeako huoltajan edusta. Alaikäisen kuuleminen voisi olla ilmeisen tarpeetonta sellaisessa tilanteessa, missä ulkomaalaiselle ja hänen lapsellensa myönnettäisiin jatko-oleskelulupa. Turvapaikkatutkinnassa lasta tulisi kuulla hänen kypsyystasonsa ja ikänsä huomioiden. Keskeisimmät sovellettavat säännökset KHO:n ratkaisussa ovat lapsen edun näkökulmasta LOS 3 artiklan 1 kohta, jossa korostetaan lapsen edun ensisijaisuutta sekä 12 artiklan 1–2 kohdat, joiden mukaan sopimusvaltiot takaavat lapsen oikeuden ilmaista kehitystasonsa mukaisesti oman mielipiteensä häntä koskevassa asiassa, mikä tosiasiallisesti edellyttää lapsen kuulemista joko suoraan tai edustajan avulla.⁶²

KHO:n ratkaisun mukaan lapsen kuuleminen voi olla tarpeetonta esimerkiksi tilanteessa, missä lapselle myönnettäisiin jatko-oleskelulupa⁶³. Näkisin kuulemisen tärkeänä myös jatkoluvan myöntämisessä. Lapsi kasvaa ja kehittyy jatkuvasti ja kuulemisessa saattaisi tulla esiin asioita, joita ei muuten tulisi ilmi.

Lapsen etu on huomioitava LOS 3 ja 9 artikloiden mukaan myös kansainvälisen suojelun hakuprosessissa ja kaikessa suojelussa, saapui hän sitten yksin, huoltajan, perheenjäsenen kanssa tai kyse olisi perheenyhdistämisestä. Periaate on sama tilanteissa, jossa lapsi ei ole ensisijaisena hakijana sekä punnittaessa, voidaanko vanhempi tai lapsen huoltaja jättää käännyttämättä perheen yhtenäisyyden periaatteella.⁶⁴ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi vaatimuksista kolmansien maiden kansalaisten ja kansalaisuudettomien henkilöiden määrittelemiseksi kansainvälistä suojelua saaviksi henkilöiksi, pakolaisien ja henkilöiden, jotka voivat saada toissijaista suojelua, yhdenmukaiselle asemalle sekä myönnetyn suojelun sisällölle kohdan 18 mukaan sisällöllisesti jäsenvaltioiden arviotavaksi nousee erityisesti perheen yhtenäisyyden periaate ja ensisijaisesti lapsen

⁶² KHO 2017:81.

⁶³ KHO 2017:81.

⁶⁴ McAdam, 2006, s.251.

kokonaisvaltainen turvallisuus, sosiaalinen kehitys, hyvinvointi ja lapsen oman mielipiteen selvittäminen YK :n lapsen oikeuksien yleissopimuksen määrittämän lapsen edun mukaisesti. Kyseisen direktiivin 19 kohdan mukaan perheenjäsenen käsitettä on tarvittaessa laajennettava ja huomioitava lapsen riippuvuussuhteet erityisolioissa lapsen etu erityisesti huomioiden.⁶⁵ Turvapaikan myöntäminen perustuu ihmisoikeuksia koskevaan kansainväliseen sääntelyyn, mutta käytännössä se on jäsenvaltioiden oman kansallisen oikeuden säänneltävissä ja harkittavissa.⁶⁶ Ulkomaalaislain (301/2014) 1 § pykälän mukaan lain tarkoitus on myös rajoittaa ja hallita⁶⁷ maahanmuuttoliikettä.

LOS 22 artikla velvoittaa sopimusvaltiot antamaan asianmukaista suojelua ja humanitaarista apua pakolaisen asemaa hakevalle lapselle tai pakolaislapselle ja varmistamaan hänen mahdollisuutensa kuulua LOS:n mukaisten tunnustettujen oikeuksien piiriin⁶⁸. EIT katsoo oikeuskäytännössään erityisen haavoittuvassa asemassa olevan muun muassa vammaiset henkilöt, romanit ja seksuaaliseen vähemmistöön kuuluvat, koska nämä ryhmät kokevat usein syrjintää ja ennakkoluuloja. Hakija voi olla äärimmäisen haavoittuva ollessaan sekä alaikäinen että turvapaikanhakija.⁶⁹ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin kansainvälistä suojelua hakevien henkilöiden vastaanottoa jäsenvaltioissa koskevista vaatimuksista 21 artiklassa luetellut haavoittuvaan ryhmään kuuluvat muun muassa, alaikäiset, vammaiset, ilman huoltajaa saapuneet alaikäiset, vakavista sairauksista kärsivät, yksihuoltajat, joilla on alaikäinen lapsi, raskaana olevat naiset ja ihmiskaupan uhrin. Jäsenvaltioiden on erityisesti huomioitava kyseisessä artiklassa lueteltujen

⁶⁵ 2011/95/EU, s. L 337/10.

⁶⁶ Lyytinen, 2019, s. 139–140.

⁶⁷ Lastensuojelun Keskusliiton antama lausunto (2024), hallituksen esitykseen rajamenettelyn käyttöön otosta Suomessa korostaa lapsen edun toteutumista. Yksilölliset päätökset lasten ja lapsiperheiden osalta sekä haavoittuvuuden tunnistaminen eivät toteudu automatisoidulla järjestelmällä. Ilman huoltajaa saapuneisiin lapsiin sitä ei tule soveltaa. Kyseisessä suunnitellussa rajamenettelyssä hakijat odottaisivat menettelyn ajan rajan läheisyydessä. Maahanmuuttoviraston tulisi arvioida turvapaikan perusteiden täyttyminen ja tehdä siihen liittyvä päätös neljässä viikossa. Rajalla syötettäisiin automatisoituun järjestelmään hakijan perustiedot. Lastensuojelun keskusliiton mukaan tällainen järjestelmä ei kykene lapsen erityistarpeiden tunnistamiseen. Haavoittuvuuden tunnistaminen edellyttää luottamuksellista kontaktia, erityisosaamista ja koulutusta. Keskusliitto vaatii Maahanmuuttovirastoa tekemään yksilöllisen päätöksen siitä, voiko rajamenettelyä käyttää jokaisen lapsiperheen ja lapsen kohdalla, että voitaisiin varmistua lapsen oikeuksien toteutumisesta. (Lastensuojelun Keskusliitto, 2024).

⁶⁸ Kallio & muut, 2018, s. 411.

⁶⁹ Lyytinen, 2019, s.66–67.

ryhmien erityistilanne kansallisessa sääntelyssään, implementoidessaan kyseistä direktiiviä.⁷⁰

Lapsen ja erityisesti aseellisessa konfliktissa olleen lapsen tarpeiden kuuleminen tulee huomioida erityisellä tavalla, hänelle on järjestettävä välittömästi maksuton edustaja tai neuvonantaja. Lapselle on kerrottava hänen äidinkielellään tietoa hänen oikeuksistaan ja siitä minkä palveluiden piiriin hän kuuluu. Komitea korostaa, LOS 12 artiklaa tulee soveltaa myös kriisitilanteissa ja kriisien jälkeisessä jälleenrakentamisessa. Lasten osallistuminen auttaa heitä kuntoutumisessa, identiteetin vahvistamisessa, elämänhallinnassa ja organisointitaitojen kehittämisessä. Lapsille on tarjottava kanavia vaikuttamiseen ja keskinäisen hyvinvoinnin lisäämiseen, tukemalla lasten foorumien perustamista esimerkiksi pakolaisleireillä siten, että heitä voidaan samalla suojella negatiivisilta kokemuksilta.⁷¹ LOS 13 artikla korostaa oikeutta ilmaista itseään, keskinäistä vuorovaikutusta, luovaa uusien ideoiden etsimistä ja niiden jakamista. Kriittisen ajattelun taito edellyttää kuitenkin oikeutta koulutukseen. LOS 3 ja 5 artiklat korostavat huoltajien ja vanhempien vastuuta ohjaavana huoltajana ja auktoriteettina.⁷²

2.3 EU ulkoistaa lapsen edun arviointia kolmansien maiden valtiolle

Schengenin rajasäännöstö on kodifikaatio ja vuonna 2016 Euroopan parlamentin ja neuvoston antama asetus, jonka 1 artiklan mukaan rajavalvontaa suoritetaan erinäisin säännöin henkilöihin, jotka ylittävät jäsenvaltioiden ulkorajoja. Liitteen VI 1.1.4.2 kohdan mukaan kolmannen maan kansalaiselle on annettava mahdollisuus pyytää kansainvälistä suojelua ja käyttää kyseisessä jäsenvaltiossa sovellettavia turvapaikkasäännöksiä ja niihin liittyviä menettelyitä. Liitteen VII 6.1-6.5 mukaan rajavartioiden on kiinnitettävä alaikäisiin tarkempaa huomiota, matkustavat he sitten yksin tai aikuisen henkilön mukana. Mikäli lapsen mukana on aikuinen, on rajavartijan selvítettävä, onko kyse huoltajasta vai onko aihetta epäillä, että lapsi on mahdollisesti viety laillisilta huoltajiltaan luvatta. Jos

⁷⁰ 2013/33/EU, s. L 180/106.

⁷¹ CRC/C/GC/12, kohdat 124–126, s. 27–28.

⁷² Fortin, 2009, s.42–43.

alaikäinen matkustaa yksin, on varmistettava, ettei hän ole poistumassa alueelta ilman huoltajiensa lupaa. Jäsenvaltioiden tulee nimetä kansalliset yhteyspisteet komissiolle, joka pitää niistä luetteloa. Luettelo on jäsenvaltioiden käytettävissä konsultointia varten alaikäisiin liittyvissä asioissa. Mikäli alaikäiseen liittyy jonkinlaisia epäilyjä edellä mainituissa tilanteissa, on rajavartioiden käytettävä kyseistä luetteloa ja konsultoitava kansallisten yhteyspisteiden viranomaisia.⁷³

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi henkilötietojen käsittelystä Rajavartiolaikoksessa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi korostaa EU:n tietosuojasetuksen ja rikosasioiden tietosuojadirektiivin tuomia velvoitteita, joiden mukaan erityisesti haavoittuvassa asemassa olevia alle 18-vuotiaita luvanhakijoita, rikoksen uhreja tai rikokseen syyllistyneitä on informoitava ymmärrettävällä kielellä heidän oikeuksistaan. Rekisteröidyn alaikäisen, joka on syyllistynyt rikokseen, asemaa on esityksen mukaan parannettava muun muassa siten, että alaikäisen henkilötietoja ei saa säilyttää ajallisesti samalla tavalla kuin täysi-ikäisten.⁷⁴ Sama käytäntö velvoittaa myös poliisiviranomaisia. Näin pyritään vähentämään lapsen elämään mahdollisesti aiheutuvia negatiivisia vaikutuksia lapsen edun mukaisesti.⁷⁵ Hallituksen esityksessä eduskunnalle Schengenin tietojärjestelmän käyttöä koskevia asetuksia täydennettäväksi lainsäädännöksi todetaan, että suojelun vuoksi SIS-järjestelmään sisällytetään myös ennaltaehkäiseviä kuulutuksia lapsista ja muista haavoittuvassa asemassa olevista, joilla on uhka joutua sieppauksen, väkivallan tai pakkoavioliiton kohteeksi ja joita on näiden syiden perusteella estettävä matkustamasta suojelun vuoksi.⁷⁶

Useat jäsenvaltiot ottivat Schengen-alueen sisärajarakastukset uudelleen käyttöön EU:n alueelle vuonna 2015 saapuneen pakolaisvirran ja terroristiuhan vuoksi, joita pidettiin sisäisenä turvallisuusriskinä. EU:n sisäiset rajatarkastukset vaikeuttavat erityisesti työntekijöiden ja kuljetusyritysten vapaata liikkuvuutta. Lisäksi ne aiheuttavat merkittäviä

⁷³ EU 2016/399, s. L 77/6, L 77/38, L 77/46 ja L 77/47.

⁷⁴ HE 241/2018 vp, s.26.

⁷⁵ HE 242/2018 vp, s.49.

⁷⁶ HE 35/2021 vp, s.7.

kustannuksia julkiselle sektorille.⁷⁷ EU kehittää tämän myötä ulkorajavalvontaa teke-
mällä yhteistyösopimuksia tiettyjen EU:n kolmansien maiden kanssa. Tietokantojen yh-
teistoimivuus on kuitenkin vielä keskeneräinen.⁷⁸ Kaikki yhteistyömaat eivät kuulu
Schengen-alueeseen, koska ne eivät täytä vaadittuja kriteerejä kyseisen säännösten so-
veltamiseksi tai eivät halua muuten luopua rajavalvonnasta⁷⁹. Näkisin, että Schengen-
tietojärjestelmän käyttöönotto tai Schengen-alueeseen kuulumisen tulisi olla edellytys
kolmansien maiden sopimusvaltioille. Näyttäisi siltä, että sopimukset kolmansien mai-
den kanssa on tehty liian aikaisin.

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus eurooppalaisesta raja- ja merivartiosta koh-
dan 9 mukaan on tarpeen ennakoivasti varautua muuttoliikkeeseen ja siihen liittyviin
uhkiin ulkorajoilla ja kolmansissa maissa, varmistaen näin EU:n turvallisuus ja toiminta
Schengen-alueella. Siksi eurooppalainen raja- ja merivartiosto on vakiinnutettava ja toi-
meksiantoa laajennettava. Kyseisen asetuksen 80 artiklan 1 ja 3 kohdan mukaan kyseisen
raja- ja merivartioston on noudatettava kansainvälisistä oikeutta, erityisesti palauttamis-
kiellon periaatetta, LOS:a, perusoikeuskirjaa ja pakolaissopimusta ja siihen liittyvää pöy-
täkirjaa. Erityisesti on huomioitava erityisen haavoittuvassa asemassa olevat, kuten ih-
miskaupan uhrit, ilman huoltajaa olevat lapset ja vammaiset lapsen etua ja oikeuksia
kunnioittaen.⁸⁰ On tärkeä havaita, että kansainvälistä suojelua hakevat saattavat käyttää
maahan siirtymiseen ihmissalakuljettajia, se ei estä heidän oikeuttansa hakea turvapaikka-
kaa. Heidät on otettava normaalisti turvapaikkaprosessiin kuten muutkin hakijat⁸¹. Poh-
dinnoissa on esiintynyt muun muassa ajatus lähetystöjen hyödyntämisestä turvapaikka-
prosessissa, mikä voisi vähentää vaarallisia ihmissalakuljetuksia⁸².

EU:n yhteinen turvapaikkajärjestelmä perustuu oletukseen, että jäsenvaltiot noudatta-
vat kansainvälistä oikeutta. Turkin ja EU:n julkilausuma tuo esiin ilmiön, missä Kreikan

⁷⁷ Euroopan parlamentti, 2018.

⁷⁸ Euroopan Unionin neuvosto, 2016.

⁷⁹ Kuosma, 2016, s.97.

⁸⁰ EU/2019/1896, s. L 295/2 ja L 295/73.

⁸¹ Hain De Haas & muut, 2020, s.34–35.

⁸² Juvonen, 2021, s.47.

viranomaiset ovat käyttäneet Egeanmeren saarille saapuneille nopeutettua rajamenetelyä. On myös havaittu, että Kreikka on kääntynyt laittomasti turvapaikanhakijoita Turkin vastaisella maarajalla.⁸³ Yhteinen eurooppalainen turvapaikkajärjestelmä ja erityisesti siihen liittyvä oikeudellinen tulkinta sisältävät ilmiöitä, jotka vaikeuttavat haavoituvassa asemassa olevien pakolaisten turvapaikanhakua⁸⁴. Myös käsitys turvallisuudesta kolmannesta maasta vaihtelee eri valtioiden välillä⁸⁵. EU-maiden rajoittava maahanmuuttopolitiikka on johtanut siihen, että erityisesti Välimeren alueella osa pakolaisista elää erittäin epäinhimillisissä olosuhteissa⁸⁶. Mikäli kansainvälisen suojelun mahdollisuus estetään, se voi tarkoittaa palauttamiskiellon periaatteen loukkausta⁸⁷.

2.4 Vastaanottavan valtion vastuu

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus kolmannen maan kansalaisen tai kansalaisuudettoman henkilön johonkin jäsenvaltioon jättämän kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen käsittelystä vastuussa olevan jäsenvaltion määrittämisperusteiden ja -menettelyjen vahvistamisesta 8 artiklan 1-2 kohdan mukaan ilman huoltajaa saapuneen alaikäisen hakemuksen käsittelystä on vastuussa jäsenvaltio, jossa hänen perheenjäsen tai esimerkiksi sisarus tai sukulainen sillä hetkellä laillisesti on, mikäli sen katsotaan olevan lapsen edun mukaista. Kyseisen asetuksen 8 artiklan 4 kohta määrittelee, mikäli lapsella ei ole 1 ja 2 kohdassa tarkoitettua perhettä tai sukulaista, hakemuksen käsittelyvastuu on sillä valtiolla, johon yksin saapunut alaikäinen on hakemuksensa jättänyt, mikäli sen katsotaan olevan lapsen edun mukaista.⁸⁸

Alla olevassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen edenneessä tapauksessa *Tarakhel v. Switzerland* havaitaan, mitä vastuun siirtäminen eri valtioiden välillä käytännössä voi olla lapsiperheen näkökulmasta. Toimintaa ohjaavana tekijänä tulee olla

⁸³ Juvonen, 2021, s.124, 125.

⁸⁴ Mustaniemi-Laakso & muut, 2016, s. 30.

⁸⁵ Juvonen, 2021, s.131.

⁸⁶ Amnesty, 2018, s. 22–23.

⁸⁷ Juvonen, 2021, s. 45.

⁸⁸ (EU) N:o 604/2013, s. L 180/39.

ihmisoikeussopimusten noudattaminen lapsen edun mukaisesti. Toimintaa ei saa ohjata yksistään Eurodac-järjestelmästä saatu tieto.

EIT 29217/12. Afkaani Tarakhel ja hänen vaimonsa asuivat kuuden alaikäisen lapsensa kanssa Sveitsissä. Heidät aiottiin palauttaa Italiaan, jonne he olivat saapuneet aiemmin veneen kyydissä ilman oikeita virallisia henkilöllisyyspapereita. Hakijat ennakoivat joutuvansa Italiassa epäinhimillisen ja halventavan kohtelun alaiseksi jäämällä ilman majoitusta tai joutumalla majoittumaan epäinhimillisissä olosuhteissa. Lisäksi he kritisoivat, että Sveitsin viranomaiset eivät ole ottaneet heitä riittävästi huomioon perheenä. Italian poliisin mukaan heidät oli ensimmäisen kerran rekisteröity Italiassa Eurodac-järjestelmään, minkä jälkeen heidät siirrettiin turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskukseen Bariin. Elinolosuhteet kyseisessä vastaanottokeskuksessa olivat huonot ja asukkaiden kesken vallitsi väkivaltainen ilmapiiri. He pakenivat Itävaltaan ja heidät rekisteröitiin uudelleen Eurodac-järjestelmään. Heidän hakemuksensa hylättiin ja Itävallan viranomaiset ohjasivat hakijat Italian viranomaisten vastuulle. Sovittuna siirtopäivänä perhe ei ollut sovittu paikalla. Perhe haki turvapaikkaa Sveitsistä ja perusteli hakemuksensa sillä, että Italiassa elinolosuhteet olivat huonot ja Tarakhelin olisi vaikea työllistyä siellä. Hakemus hylättiin ja perhe siirrettiin jälleen Italian viranomaisten vastuulle. Perhe teki valituksen tuomioistuimelle ja vaati, että asia palautetaan uudelleen Maahanmuuttoviraston käsiteltäväksi Sveitsissä, koska heidän tarpeitansa ei ollut harkittu riittävällä tavalla. Tuomioistuin hylkäsi valituksen sillä perusteella, että uusia perusteluita ei ollut tullut riittävällä tavalla alkuperäiseen verrattuna. Hakijat olivat kertoneet, että heidän lapsensa aikovat käydä koulua Sveitsissä. Lopulta hakijat valittivat tuomioistuimen hylkäävästä päätöksestä ihmisoikeustuomioistuimelle EIS artikla 13 oikeudesta tehokkaaseen oikeussuojakeinoon, artikla 8 perhe-elämän suojaan ja artikla 3 kidutuksen kieltoon vedoten. EIT:n mukaan Sveitsi ei ole EU-maa, mutta kuuluu Dublin-järjestelmään, jonka (EU) N:o 604/2013 asetuksen 3 artiklan 2 kohdan mukaan poikkeuksellisessa tilanteessa sopimusvaltio voi tutkia kolmannen maan turvapaikkahakemuksen ja jättää palauttamatta hakijat Italiaan. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan hakemuksen käsittely on Sveitsin vastuulla Dublin-järjestelmän mukaan, mikäli Sveitsin on syytä olettaa, että Italia ei noudata kaikilta osiltaan kansainvälisten sopimusten velvoitteita. Tässä tapauksessa erityisesti asianmuksien lapsiperheiden asuinolosuhteiden järjestämistä.⁸⁹

Suomea koskevassa vastaavanlaisessa tapauksessa *A.B. and others v. Finland*, EIT korosti jäsenvaltioiden yhteistyötä, jossa Suomi ja Italia voivat yhteisesti sopia lapsiperheen siirrostä ja sen ajankohdasta sekä yhdessä varmistaa, että heille voidaan järjestää asianmukaiset elinolosuhteet yksilölliset tarpeet huomioiden, kun heidät siirretään Suomesta Italiaan. Näin ei EIS 3 artiklaa rikottaisi.⁹⁰ Myös LOS 4 artikla velvoittaa täytäntöönpanoa sopimusvaltioiden välisenä yhteistyönä, mikäli jokin valtio ei kykene taloudellisista tai muista syistä toteuttamaan taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia oikeuksia riittävällä

⁸⁹ EIT 29217/12 Tarakhel v. Switzerland, 4.11.2014.

⁹⁰ EIT 441100/19 A.B. and others v. Finland, 20.4.2021. (Finlex).

tavalla. Siirtävän valtion on pystyttävä osoittamaan, että he ovat toteuttaneet asiassa maksimaalinsa, mikä ei riitä asteittaisenakaan toteuttamisena ja ovat tästä syystä hake-
neet kansainvälisen yhteistyön puitteissa maailmanlaajuisia täytäntöönpanoa, mihin
kaikki sopimusvaltiot ovat sitoutuneet ratifioidessaan kyseisen sopimuksen.⁹¹

2.5 Ilman huoltajaa saapunut alaikäinen

Vuosina 2015–2016 tapahtuneessa pakolaiskriisissä katsotaan, ainakin yhtenä, epäon-
nistumisen syynä olleen hajanainen vastuu monitasoisissa poliittisissa järjestelmissä,
niin vertikaalisella kuin horisontaalisellakin tasolla. Tämä vaikeutti erityisesti ilman huol-
tajaa saapuneiden alaikäisten suojelua, jotka kohtaavat usein käytännössä riittämättö-
miä palveluita ja riittämätöntä suojelua. Hitaasti etenevät turvapaikkaprosessit ja per-
heenyhdistäminen tekevät heistä entistäkin haavoittuvampia ja altistavat heidät rikosten
ja ihmiskaupan uhriksi.⁹²

Erityisesti ilman vanhempia tai huoltajia isäntämaahan saapuneet lapset kokevat suurta
psykologista kuormitusta jo pian saapumisen jälkeen ja oireilevat pitkäkestoisesti, vaikka
isäntämaa tukee heitä erityisellä tavalla. Huomioitavaa on myös se, että tutkimuksen
mukaan matala tuki turvapaikkaprosessin yhteydessä ja kielteinen päätös lisäsivät oirei-
lua.⁹³ Lapsen erityistarpeiden kuuleminen on huomioitava ja hänelle tulee järjestää vä-
littömästi maksuton edustaja tai neuvonantaja. Lapselle on kerrottava hänen äidinkielel-
lään tietoa hänen oikeuksistaan ja siitä minkä palveluiden piiriin hän kuuluu. Perheen
jäljittäminen on aloitettava välittömästi.⁹⁴ Tehdyssä suomalaisessa arviointi- ja haastat-
telututkimuksessa ilmeni, että noin puolella ilman huoltajaa saapuneilla pakolaislapsilla
esiintyi kliinisesti merkittävää psyykkistä oireilua, mutta paljon myös somaattisia oireita.
Lapset toivat haastatteluissa esiin myös itsemurha-ajatuksia. Vakavaa psyykkistä oireilua
havaittiin olevan erityisesti nuoremmilla lapsilla. Heille tulisi järjestää psykososiaalista
tukea jo heti vastaanottovaiheessa. Lapset kokivat suurta huolta vastaanottomaahan

⁹¹ CRC/GC/2003/5 kohta 7, s. 3.

⁹² Iusmen, 2020, s. 925–927, 931 ja 944.

⁹³ Jakobsen & muut, 2018, s. 1 ja 4.

⁹⁴ CRC/C/GC/12, 2009, kohta 124, s. 27.

jäämisestään ja kotimaahan jääneistä omaisistaan. Heidän oli myös vaikea ymmärtää turvapaikkaprosessia kokonaisuutena.⁹⁵

Ulkomaalaislain kokonaisuudistukseen liittyvässä hallituksen esityksessä ulkomaalaislaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi todetaan, että lapsen edun arvioiminen korostuu erityisesti turvapaikka-asioissa ja perhesiteen perusteella myönnettävissä oleskeluluvissa. Valiokunta korostaa, että lapsen etua selvittäessä turvapaikkatutkinnassa, lapsen kuulemisessa on oltava läsnä lainmukainen edustaja, huoltaja tai vanhempi. Lisäksi valiokunta tähdentää sitä, että lapsen edun määrittelyyn on käytettävä lastensuojelun asiantuntijan näkemystä siihen, mikä on juuri kyseisen lapsen etu ulkomaalaislakiin perustuvissa päätöksissä. Asiantuntija voidaan pyytää mukaan kuulemiseen. Yksin saapuneiden alaikäisten turvapaikka- ja perheenyhdistämishakemukset on keskitetty omalle tuosalueelleen, missä toimii niin sanottu lapsiryhmä, joka saadun tiedon mukaan jatkuvasti koulutautuu ja kehittää omaa ammattitaitoaan. Lisäksi heillä on käytössä kasvatustieteen ja psykologian asiantuntijoiden laatima puhuttelulomake ja ohjeisto.⁹⁶ Näkisin, että lapsiryhmän jäsenten kelpoisuusvaatimuksena tulisi olla kasvatustieteen tai psykologian asiantuntijuus.

Ulkomaalaislain (301/2004) 122.1 §:n 1–3 kohtien mukaan alaikäisen säilöönotto on edelleen sallittua viimesijaisena keinona, edellytyksenä on lapsen ja sosiaalityöntekijän kuuleminen. YK:n lapsen oikeuksien komitea antoi Suomelle huomautuksen kesäkuussa vuonna 2023 muun muassa turvapaikkahakemusten käsittelyajoista sekä siitä, että ilman huoltajaa saapuville on myönnettävä turvapaikka, heidän säilöönottonsa tulee lopettaa, lapsen edustajan tulee olla pätevä, erityistuen on oltava säännöllistä ja perheenyhdistämisestä tulee helpottaa poistamalla lainsäädännölliset esteet.⁹⁷

⁹⁵ Sourander, 2007.

⁹⁶ HaVM 4/2004 vp-HE 28/2003 vp, HE 151/2003, s.8–9.

⁹⁷ OHCHR, 2023.

Ulkomaalaislain 105 b 1 §:n mukaan Maahanmuuttoviraston on välittömästi aloitettava jäljittämään kansainvälistä suojelua hakevan lapsen vanhempia tai muuta hänen huoltajaansa. Kansainvälisestä suojelusta saatu myönteinen päätös ei oikeuta keskeyttämään jäljitystä. Valtion velvollisuus jäljittää ilman huoltajaa tulleen pakolaislapsen perheenjäseniä pohjautuu LOS:n ajatukseen siitä, että perheen katsotaan olevan luonnollinen kasvuympäristö lapselle⁹⁸. Yksin saapuneiden ja vanhemmista erossa olevien alaikäisten suojelua turvataan erityisesti YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentilla, joka koskee yksin saapuneita ja huoltajistaan erillään olevia lapsia sekä heidän kohteluansa. Sen mukaan mikään valtio ei saa rajata lapsen maahantuloa sulkemalla valtion rajoja tai niihin liittyviä alueita tai vyöhykkeitä, riippumatta lapsen maahanmuuttajastatuksesta, kansalaisuudettomuudesta tai kansalaisuudesta.⁹⁹

2.5.1 Edustaja

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (746/2011) 39.1–4 §:n mukaan ilman huoltajaa tai muuta virallista edustajaa Suomessa olevalle lapselle, joka hakee kansainvälistä suojelua, saa tilapäistä suojelua tai on ilman oleskelulupaa joutunut Suomessa ihmiskaupan uhriksi, on välittömästi järjestettävä oma edustaja, josta hakemuksen tekee vastaanotto- tai järjestelykeskus. Lasta on kuultava ennen hakemuksen tekoa. Käräjäoikeus tekee päätöksen ja määrää edustajan. Päätöksestä voi valittaa hovioikeuteen, mutta määräystä on noudatettava, vaikka valitusaika ei olisi vielä kulunut. Maahanmuuttovirasto vastaa edustajatoiminnan ohjauksesta ja sen valvonnasta. Vastaanottolain 44.1 §:n mukaan käräjäoikeus on velvollinen ilmoittamaan maahanmuuttovirastolle ja väestötietojärjestelmään lapsen edustajaan liittyvistä muutoksista. Vastaanottolain 40.1–2 §:n mukaan edustajan on oltava täysivaltainen henkilö, joka kykenee hoitamaan kyseisen tehtävän ja suostuu siihen. Hänellä ei saa olla eturistiriitaa lapsen kanssa. Edustajan on toimitettava rikosrekisteriote käräjäoikeudelle, ennen määräystä. Vastaanottolain 41.1–2 §:n mukaan edustajalle kuuluu

⁹⁸ Kallio & muut, 2018, s. 411.

⁹⁹ CRC/GC/2005/6 kohta 12, s. 7.

tärkeimpänä tehtävänä maahanmuuttajataustaisen lapsen kohdalla puhevallan käyttö, mutta myös tarvittaessa varallisuuden hoito. Edustajan tehtävänä ei ole lapsen hoitoon liittyvät tehtävät. Näkisin, että monikulttuurisuus ja tehtäväkuva vaativat edustajalta korkeampia koulutuksellisia kelpoisuusvaatimuksia, myös juridiikan ymmärtäminen olisi keskeistä.

2.5.2 Oikeusapu

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivillä kansainvälisen suojelun myöntämistä tai poistamista koskevista yhteisistä menettelyistä artikla 25 1 b kohdan mukaisesti jäsenvaltion on varmistettava edustajalle tilaisuus kertoa yksin saapuneelle alaikäiselle turvapaikkapuhuttelun merkityksestä, valmistautumisesta puhutteluun ja sen mahdollisista seurauksista. Tarvittaessa hakijalle on järjestettävä luvan saanut oikeudellinen avustaja, joka voi esittää huomautuksia turvapaikkapuhuttelussa.¹⁰⁰

Mikäli alla olevassa tapauksessa KHO: 2021:187 edustaja olisi kyennyt tunnistamaan oikeusavustajan tarpeen, asia olisi voinut ratketa jo Maahanmuuttovirastossa ilman hallinto-oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden käsittelyä. Erityisesti hallinto-oikeuden olisi pitänyt ymmärtää oman velvollisuutensa harkita A:n valitukseen liittyvää päätöstään syvemmin lapsen edun mukaisesti.

KHO: 2021:187. Somaliasta Suomeen saapunut alaikäinen A oli hakenut turvapaikkaa perustelunaan uhka pakkoavioliitosta. Maahanmuuttovirasto hylkäsi turvapaikkahakemuksen erityisesti sillä perusteella, että A:n kertomus oli turvapaikkapuhuttelussa ulkokohtainen ja suppea. A:lle myönnettiin kuitenkin jatkuva oleskelulupa toissijaisen suojelun perusteella neljäksi vuodeksi. Ilmeni, että turvapaikkapuhuttelussa A:lla ei ollut oikeusavustajaa, ainoastaan käräjäoikeuden määräämä edustaja. Hallinto-oikeudelle osoitetussa kirjallisessa valituksessaan, A oli tarkentanut kertomustaan aikaisempaan turvapaikkapuhutteluun verrattuna ja vaatinut suullista käsittelyä. Hallinto-oikeus oli hylännyt valituksen, ilman harkintaa siitä, olisiko Maahanmuuttoviraston käsiteltävä asia uudelleen tarkentuneiden tietojen perusteella. Korkein hallinto-oikeus korosti muun muassa, että ajantasaisen maatiedon mukaan Somaliassa useimmat noudattavat islamilaista Sharia-lakia, jonka mukaan naisen on mahdollista mennä naimisiin jo murrosiässä. Naiset, jotka eivät suostu järjestettyyn avioliittoon, voivat tästä syystä joutua väkivallan uhriksi. KHO:n

¹⁰⁰ 2013/32/EU, s. L 180/75.

mukaan Maahanmuuttoviraston vastuulla on taata, että turvapaikanhakijan oma selvitysvastuu toteutuu oikeudellisesti. Erityisesti alaikäisen kohdalla on huomioitava puuttelussa lapsen etu. Edustajan tehtävänä ei varsinaisesti ole oikeudellinen apu, se tehtävä kuuluu oikeudelliselle avustajalle. Asia palautettiin uudelleen Maahanmuuttoviraston käsiteltäväksi. Keskeisimmät KHO:n ratkaisussa sovelletut säännökset lapsen edun näkökulmasta ovat LOS 3.1 artikla, jonka mukaan lapsen etu on otettava kaikissa toimissa ensisijaisesti huomioon, LOS 12 artiklan mukaan lapsen mielipide on huomioitava häntä koskevassa hallinnollisessa ja oikeudellisessa asiassa. Tämä edellyttää oikeutta tulla kuuluksi. LOS 19 artiklan mukaan sopimusvaltioiden on suojeltava lasta muun muassa kaikenlaiselta hyväksikäytöltä ja huonolta kohtelulta. Tämän ehkäisemiseksi on oikeuslaitoksen tarvittaessa puututtava asiaan. Myös EIS 3 artikla kieltää epäinhimillisen ja halventavan kohtelun ja kidutuksen. Tapauksessa hyvin olennainen on pakolaissopimuksen 1 artiklan A kohdan 2 kohdan mukainen perusteltu pelko joutua vainotuksi ja kykenemättömyys tai haluttomuus palata pelon vuoksi kyseiseen maahan.¹⁰¹

Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 23 artiklan 3 kohdan mukaan avioliiton tulee perustua vapaaehtoisuuteen¹⁰². Somalia ratifioi sen vuonna 1990¹⁰³. Somalia ei kuitenkaan ole ratifioinut kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevaa yleissopimusta¹⁰⁴, jonka 16 artiklan 1b kohta korostaa naisen ja miehen tasa-arvoista vapaaehtoista oikeutta valita puoliso itse sekä heidän molempien keskinäistä vapaaehtoista sopimusta solmia avioliitto¹⁰⁵.

2.6 Auttamisjärjestelmä

Kansainvälisen työjärjestön (ILO) No.182 yleissopimus lapsityön pahimpien muotojen kieltämisestä korostaa välttämätöntä lapsityövoiman vahingoittavimpien työmuotojen kieltämistä, kuten muun muassa artiklan 3 a ja b kohdissa mainittujen pakotetun aseelisiin selkkauksiin osallistumisen, prostituution ja pornografian. Kyseisen sopimuksen 2 artiklan mukaan tämä koskee kaikkia alle 18-vuotiaita lapsia.¹⁰⁶ Näin siitäkin huolimatta, vaikka jonkin sopimusvaltion kansallisen lain mukaan täysi-ikä saavutettaisiin jo aiemmin¹⁰⁷. LOS 32 artiklan 1 kohdan mukaan lasta on suojeltava kaikenlaiselta

¹⁰¹ KHO 2021:187.

¹⁰² OHCHR, 1996.

¹⁰³ OHCHR, 2014.

¹⁰⁴ OHCHR, 2014.

¹⁰⁵ OHCHR, 1979.

¹⁰⁶ ILO, 1996–2017.

¹⁰⁷ Noguchi, 2002, s.356.

hyväksikäytöltä ja työnteolta, mikä haittaa hänen terveyttään tai opiskeluaan tai häiritsee hänen moraalista, sosiaalista, fyysistä tai henkistä kehitystään.

Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisista toimista (2005) CETS No. 197 4 artikla d mukaan sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita henkilöitä. Sopimuksen 10 artikla 4 kohta korostaa, mikäli lapsi on saapunut yksin ja hänet on tunnistettu ihmiskaupan uhriksi, hänen etunsa varmistajaksi on järjestettävä kiireellisesti edustaja, jona voi tarvittaessa toimia myös viranomainen. Hänen kansalaisuutensa ja henkilöllisyytensä on selvitettävä. Valtion on välittömästi aloitettava perheen jäljittäminen, mikäli se on lapsen edun mukaista. Kyseisen sopimuksen 14 artiklan 1–2 kohtien mukaan ihmiskaupan uhri voi saada oleskeluluvan henkilökohtaisten syiden perusteella tai jos hänen oleskelunsa on välttämätöntä tehtävän yhteistyön vuoksi rikosprosessissa. Alaikäiselle myönnetään oleskelulupa lapsen edun mukaisesti ja hänellä on 12 artiklan mukaan oikeus käydä koulua. Uhreilla yleensäkin on laajat oikeudet tarvittaviin palveluihin.¹⁰⁸ Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen on haasteellista ja tämän on havaittu käytännössä olevan riittämätöntä. Myös lapsen mukana tullut voi olla ihmiskaupan uhri, jolloin lapsi nähdään välillisenä ihmiskaupan uhrina. Lapsi tarvitsee tällöinkin suojelua ja on erittäin haavoittuvassa asemassa.¹⁰⁹

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista 22 artiklan 4 kohta korostaa lapsiuhrien erityis-suojelua, heidän suuren alttiuden vuoksi joutua uudelleen rikosten uhriksi, kostotoimien ja pelottelun kohteeksi¹¹⁰. Rikoslain (39/1889) 1 luvun 7.3,1 §:n mukaan ihmiskauppa sekä törkeä ihmiskauppa tutkitaan Suomen lain mukaan, vaikka rikos olisi tapahtunut Suomen ulkopuolella. Hallituksen esityksen eduskunnalle laeiksi esitutkintalain 3 luvun 11 §:n ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n ja 5 luvun 13 §:n muuttamisesta mukaan asianomistajan ollessa alaikäinen ja kyseessä seksuaalirikos tai

¹⁰⁸ Council of Europe, 2005, s. 3 ja 5–7.

¹⁰⁹ Lastensuojelun keskusliitto, 2016, s. 3–5.

¹¹⁰ 2012/29/EU, s. L 315/71.

henkeen, terveyteen, kunniaan, yksityisyyteen, rauhaan tai vapauteen kohdistunut rikos on esitutkinta suoritettava kiireellisenä. Myös syyttäjän on ratkaistava viivytyksettä nostako syytteen. Asian käsittely tulisi aloittaa tuomioistuimen pääkäsittelyssä viimeistään 30 päivän päästä vireilletulosta.¹¹¹ Tämä vaatinee lisäresursseja tai niiden tarkastelua läpi koko oikeusprosessin.

Suomessa on haasteita ihmiskaupan uhrien tunnistamisessa. Uhrien on havaittu olevan jonkinasteisessa riippuvuussuhteessa heitä hyväksikäyttäviin rikollisiin. Uhri ei pysty irtautumaan hyväksikäyttäjästään, ellei hän saa ulkopuolista apua. Kun prostituution valvonnassa käy ilmi, että kyseinen henkilö on ilman oleskelulupaa, hänet käännytetään pe-rehtymättä tilanteeseen tarkemmin. Tämän myötä ohitetaan tiedonsaantia rikollisesta toiminnasta.¹¹² Näissä tapauksissa mahdollinen järjestäytynyt rikollisuus pääsee jatka-maan toimintaansa, eikä uhri saa apua. Yleisesti lapsen edun mukaiseksi toiminnaksi nä-kisin myös sen, että tämänkaltaista rikollisuutta pyritään aktiivisesti vähentämään kaikin keinoin. Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain muuttamisesta (1294/2022) 38 b 1 §:n mukaan lapsen, joka on ihmiskaupan uhri auttamistoimien järjestämisestä vastaa Joutsenon vas-taanottokeskus. Mikäli uhrilla on kotikunta, auttamisesta vastaa hyvinvointialue, HUS-yhtymä tai Helsingin kaupunki.

Hallituksen esityksen eduskunnalle laiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi mukaan ihmiskaupan uhrin auttamisen painopiste tulisi kes-kittyä enemmän yksilön auttamiseen liittyviin tarpeisiin kuin varsinaiseen rikosproses-sissa päädyttyihin ratkaisuihin. Ilman virallista oleskelulupaa maassa oleskelevat ihmis-kaupan uhrit ovat haavoittuvassa asemassa muun muassa kielitaidottomuutensa vuoksi. Säännökset eivät koske ainoastaan ulkomaalaisia, mutta heidän arvioidaan pääsevän näin helpommin auttamisjärjestelmän piiriin. Auttamisjärjestelmän roolia korostettaisiin

¹¹¹ HE 144/2022 vp, s. 8.

¹¹² Juvonen, 2021, s. 226.

myös koulutusta ja neuvoja antavana tahona. Tämä lisäisi asiantuntijuutta ihmiskaupan uhrin tunnistamiseen ja auttaisi ihmiskaupan uhreja hakeutumaan matalammalla kynnyksellä tällaisen avun piiriin. Tämä puolestaan edesauttaisi rikosten selvittelyä. Kokonaisuudessaan näin lisättäisiin yhdenvertaisuusvaikutuksia palveluiden tavoitettavuudessa.¹¹³

¹¹³ HE 220/2022 vp, s. 1, 30 ja 54.

3 Maahanmuuttajataustaisen lapsen etu kansallisessa lastensuojelussa

Maahanmuuttajataustaisella lapsella korostunevat erityisesti LSL 4.2 §:n mukaisista lapsen edun keskeisistä periaatteista läheiset jatkuvat ihmissuhteet, ymmärryksen saaminen, turvallinen kasvuympäristö, osallistuminen ja vaikuttaminen sekä erityisesti lapsen uskonnollisen, kulttuurillisen ja kielellisen alkuperän huomioon ottaminen. Suomen valtion kansainvälistyessä, tämä velvoite laajentaa merkittävästi erityisesti hyvinvointialueiden selvitysvelvollisuutta siitä, mitä eri kulttuurit ja uskonnot käytännössä tarkoittavat, jotta ne voidaan huomioida lastensuojelullisissa toimenpiteissä hienovaraisesti lapsen edun mukaisesti.

3.1 Ehkäisevä lastensuojelu

Hyvinvointialueiden ja kuntien on, yksin tai yhdessä muiden kuntien kanssa, laadittava LSL 12.1-6 §:n mukaisesti lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma. Hyvinvointialue hyväksyy omansa aluevaltuustossa ja kunta omansa kunnanvaltuustossa. Suunnitelmat on tarkistettava vähintään neljän vuoden välein. Kunnat ja hyvinvointialueet tekevät yhteistyötä suunnitelmien laadinnassa, mutta Helsingin kaupunki hoitaa oman alueensa. Ehkäisevä lastensuojelu ei edellytä lastensuojelun asiakkuutta. Hyvinvointialue ja kunta järjestävät ehkäisevää lastensuojelua alueidensa tarpeiden mukaan, mutta myös lapsi- ja perhekohtaista suojelua. Ehkäisevä lastensuojelu on luonteeltaan suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa, joka tukee lapsen kasvua, kehitystä ja hyvinvointia. Vanhempien tukeminen on olennaista. Ehkäisevä lastensuojelu, kuten tuki ja erityistuki voivat käytännössä tarkoittaa esimerkiksi räätälöityä kotipalvelun tai tukihenkilön järjestämistä perheelle.¹¹⁴ LSL 11.1-3 § mukaan toimeenpanon tehtävistä on vastuussa kunnat ja hyvinvointialueet, jotka toimivat tarvittaessa keskinäisesti yhteistyössä, yhdessä muiden viranomaisten ja muiden palveluja järjestävien tahojen kanssa palveluiden tarvetta vastaavasti sekä palveluiden laadun, laajuuden ja asiantuntijuuden varmistamiseksi.

¹¹⁴ Rätty, 2023, s. 5.

3.2 Turvaavatko viranomaisten velvollisuudet maahanmuuttajataustaisen lapsen asemaa?

Perhe-elämän suojaa koskeva EIS 8 artiklan 2 kohdan mukaan viranomaiset voivat puuttua perhe-elämään ainoastaan siinä tapauksessa, kun laki sen sallii ja sen katsotaan olevan välttämätöntä. EIT:n oikeuskäytännön mukaan julkisen toimivallan tulee olla aina oikeusjärjestyksen mukaista, intressien on oltava hyväksyttäviä ja välttämättömiä suunnitellun tavoitteen saavuttamiseksi. Välttämättömyydellä tarkoitetaan, että toimien on oltava oikeasuhtaisia tavoitteeseen nähden. Näin ollen sopimusvaltioiden tekemään toimenpiteen välttämättömyyden arviointiin sisältyy harkintamarginaali.¹¹⁵ Hallituksen esityksessä eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta ehdotettiin yhdenvertaisuussäännökseen lisättäväksi lapsen oikeus tulla tasa-arvoisena yksilönä kohdelluksi suhteessa aikuisiin. Lasten ollessa vajaavaltaisia ja heikompi väestöryhmä aikuisiin nähden, he tarvitsevat erityistä suojelua ja huolenpitoa ryhmänä. Näin ollen tarpeelliseksi katsottu lapsen positiivinen erityiskohtelu on turvattava.¹¹⁶ Positiivinen erityiskohtelu on määritelty yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 9 §:ssä oikeasuhtaisena erilaisena kohteluna, mikä ei ole syrjintää. Sen tarkoitus on syrjinnästä johtuvien haittojen poistaminen tai ehkäiseminen ja näin tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen.

Kaikilla on oikeus tehdä tarvittaessa lastensuojeluilmoitus, myös lapsi itse voi tehdä sen omasta tarpeestaan ¹¹⁷. LSL 25.1-2 §:ssä luetellaan ne yhteiskunnalliset tahot, jotka ovat velvoitettuja tekemään lastensuojeluilmoituksen viipymättä hyvinvointialueelle, salassapitosäännöistä huolimatta, mikäli he havaitsevat lapsen tarvitsevan mahdollista lastensuojelutarpeen arviointia. Lista on pitkä, mutta joitakin tahoja mainitakseni, tähän ryhmään kuuluvat muun muassa sosiaali- ja terveydenhuolto, poliisi, rajavartiolaitos ja vastaanotto- tai järjestelykeskus. LSL 25 c 1–3 § mukaan nämä samat tahot ovat velvoitettuja tekemään ennakkollisen lastensuojeluilmoituksen, mikäli ilmenee perusteltua aihetta

¹¹⁵ Aer, 2012, s. 12.

¹¹⁶ HE 309/1993 vp, s. 45.

¹¹⁷ Aer, 2012, s. 48.

epäillä, että syntyvä lapsi tarvitsee lastensuojelun tukitoimia heti synnyttyään. Sosiaali-
viranomaisten on siinä tilanteessa kiireellisissä tapauksissa selvitettävä viipymättä enna-
kollisen lastensuojeluilmoituksen kohteena olevat asianosaiset ja heidän mahdolliset tar-
peensa tukitoimiin ja sosiaalipalveluihin. Lastensuojeluasiakkuus alkaisi tarvittaessa heti
syntymän jälkeen.

3.3 Konfliktimaista saapuneet raskaana olevat naiset – *De lege ferenda*

Pakolaistaustaisilla maahanmuuttajilla esiintyy huomattavasti enemmän depressiota ja
traumaperäistä stressihäiriötä (PTSD) verrattuna perusväestöön. Epävarmuus tulevai-
suudesta ja siitä käännytetäänkö heidät takaisin lähtömaahan, jossa heitä on esimerkiksi
kidutettu tai missä he ovat olleet hengenvaarassa, pahentaa psyykkisiä oireita. Maahan-
muuttajien voi olla vaikea hakea apua psyykkisiin oireisiin, koska monissa kulttuureissa
kyseiset oireet koetaan häpeällisempinä kuin esimerkiksi meillä Suomessa.¹¹⁸

Leppälän (2024) väitöskirjatutkimuksessa selvisi, että tutkimuksen mukaan konflikti-
maista saapuneilla naisilla oli merkittävästi vähäisempi todennäköisyys päätyä suositel-
lun ensimmäisen raskauskolmanneksen aikana äitiyshuollon asiakkaaksi ja osallistua
kaikkiin tarjolla oleviin tarkastuksiin ennen varsinaista synnytystä. Syitä olivat mm. puut-
teelliset esitiedot ja kielitaidon puute. Näiden myötä myös synnytyskomplikaatioiden
riski kohosi. Hoitoprosessi oli tutkimuksen mukaan kuitenkin sujuvampi, jos äidillä oli
esimerkiksi tukiverkostoa, hoitohenkilökunta oli joustavaa ja sidosryhmäyhteistyö oli on-
nistunut. Kyseisessä väitöskirjassa esitetäänkin muun muassa, että humanitaarista
suojelua hakevien haavoittuvuus on tunnistettava ja heille on järjestettävä ammattitulkki
raskauden aikaisten hoito- ja seurantakäyntien aikana, mutta myös synnytyksen aikana
ja synnytyksen jälkeisten hoitokäyntien aikana.¹¹⁹ Tehdyssä kohorttitutkimuksessa, Seng
ja muut (2011) havaittiin, että raskaana olevan äidin posttraumaattinen stressihäiriö viit-
taa syntyvän lapsen jopa 200 grammaa alhaisempaan syntymäpainoon kuin normaalisti.
Väkivallasta johtuvan PTSD:n hoito äitiyshuollossa mahdollistaa psykologisesti ja

¹¹⁸ Halla, 2007.

¹¹⁹ Leppälä, 2024, s. 12 ja 159–160.

sosiodemografisesti haavoittuville naisille paremman synnytyskokemuksen sekä parantaa mielenterveyttä ja perinataalisia tuloksia.¹²⁰

Hallituksen esityksen eduskunnalle laiksi vanhemmuuslain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi mukaan oikeusgeneettistä tutkimusta on laajennettava koskemaan myös synnyttäneen äidin äitiyden oikeusgeneettistä selvittämistä silloin, kun riittävän luotettava asiakirjamateriaalia ei ole saatavilla. Esityksessä viitataan maahanmuuttajataustaisiin perheisiin ja mainitaan, että tarve tällaiseen äidin ja lapsen väliseen oikeusgeneettiseen selvitykseen voi olla myös silloin, jos kyse on ollut kotisynnytyksestä tai tuleva äiti ei ole hakeutunut äitiyspalveluiden piiriin.¹²¹ Kyseisessä hallituksen esityksessä ei huomioida sitä, että on tilanteita, joissa maahanmuuttajataustainen raskaana oleva nainen ei välttämättä tunne suomalaista äitiyshuoltojärjestelmää, eikä siksi ymmärrä ajoissa oma-aloitteisesti hakeutua sen piiriin. LOS 7 artiklan mukaan jokaisella syntyvällä lapsella on oikeus kansalaisuuteen ja oikeus tulla rekisteröidyksi heti, kun hän on syntynyt.

Konfliktialueilta saapuneiden raskaana olevien ja heidän syntymättömien lasten asemaa voidaan parantaa yhdenvertaisuuden ja yhdenvertaiseksi tukemisen avulla. Yhdenvertaisuuslain (2014/1325) 9 §:n mukaan positiivinen erityiskohtelu tarkoittaa erilaista oikeasuhtaista kohtelua, joka edistää tosiasiallista yhdenvertaisuutta. Kyseisen lain 5.1 § mukaan yhdenvertaisuuden edistäminen on viranomaisen velvollisuus. Viranomaisen on tehtävä arvio, millä tavalla yhdenvertaisuus toteutuu sen toiminnassa ja miten se vaikuttaa eri väestöryhmiin. Viranomaisten on tarvittaessa ryhdyttävä oikeasuhtaisiin, tehokkaisiin ja tarkoituksenmukaisiin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden edistämiseksi toimintaympäristössään, voimavarat ja olosuhteet huomioiden. Yhdenvertaisuuslain 4.1 § mukaan viranomaisella tarkoitetaan muun muassa hyvinvointialueita, kunnallisia ja valtion viranomaisia.

¹²⁰ Seng & muut, 2011, s.1336–1337.

¹²¹ HE 33/2023 vp, s.1 ja 6.

EU:n perusoikeuskirjan 2 artiklan 1 kohta korostaa jokaisen oikeutta elämään. Lapsen oikeuksien julistuksen (1959) periaatteet loivat pohjan vuoden 1989 LOS:lle. Kyseisen julistuksen 4 periaate korosti erityisen huolenpidon ja suojelun tarvetta lapselle ja äidille ennen synnytystä ja synnytyksen jälkeen. Myös LOS:n johdannossa viitataan ennen syntymää ja syntymän jälkeiseen aikaan. Sopimusvaltioiden LOS 6 artiklan 1–2 kohdat korostavat lapsen synnynnäistä oikeutta elämään, joka edellyttää lapsen henkiinjäämisen sekä kehittymisen edellytysten täysimääräistä turvaamista. Kansalaisyhteiskuntaa ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 16 artikla korostaa jokaisen oikeutta tulla tunnustetuksi kaikkialla. Kyseisen sopimuksen 4 artiklan 2 kohdassa todetaan, että mitään rajoitusta ei tähän saa tehdä muun muassa 16 artiklan osalta. Tämä tarkoittaa myös lapsen oikeutta tulla tunnustetuksi henkilöksi ennen syntymää ja syntymän jälkeen kaikissa tilanteissa ja esimerkiksi pakolaisleirillä.¹²² Lapsen edun toteutumisen edellytyksenä voidaan katsoa olevan oikeus parhaaseen mahdolliseen turvaan terveydentilan osalta¹²³.

De lege ferenda; Tutkimukseni perusteella suositukseni tulevaan uuteen oikeussäännökseen on se, että laissa tulisi erikseen säätää hyvinvointialueille ja kunnille vastuu järjestää konfliktimaista saapuneille raskaana oleville naisille sekä heidän perheilleen kohdennettua neuvontaa ja erityistä tukea LSL 3 a §:n mukaisen ehkäisevän lastensuojelun puitteissa ja turvata heidän kuulumisensa mahdollisen LSL 25 c §:n ennakkollisen lastensuojeluilmoituksen ulottuville mahdollisimman ajoissa. Konfliktimaista saapuneille raskaana oleville naisille ja heidän perheilleen tulee järjestää ehkäisevän lastensuojelun tarkoittaman tukihenkilön antamaa neuvontaa kansallisesta äitiyshuoltojärjestelmästä, lastensuojelujärjestelmästä ja lastensuojelulaista. Sekä tarvittavaa ehkäisevän lastensuojelun tukea jo heti raskauden alkuvaiheessa, kuten esimerkiksi räätälöityä tukihenkilön apua. Tukihenkilön tulisi olla erikoiskoulutettu. Kyse olisi subjektiivisesta oikeudesta ehkäisevään lastensuojeluun ja perhekohtaiseen tukeen. Näin naiset ja perheet saadaan luonnollisemmin palveluiden piiriin, koska vastentahtoisesti näitä tukitoimia ei voida

¹²² Joseph, 2009, s. 1 ja 68–69.

¹²³ Hakalehto & Toivonen & muut, 2016, s.109.

toteuttaa. Suunnittelu tukitoimista tulisi tehdä hienovaraisesti yhdessä asianosaisten kanssa moniammatillista asiantuntijaryhmää käyttäen. Informaatiota tulisi antaa myös kaikille konfliktimaista saapuneille hedelmällisessä iässä oleville naisille. Raskaana olevan tai synnyttäneen äidin ja mahdollisten muiden perheenjäsenten PTSD on tärkeä tunnistaa ja näin mahdollistaa heille, ammattitaitoisen tukihenkilön avulla, tarkoituksenmukainen psykologinen tai psykiatrinen hoito ja mahdollinen vertaistukiryhmä. Vaikutukset syntymättömälle ja myöhemmin syntyneelle lapselle olisivat terveydentilaa turvaavat ja hyvinvointia lisäävät lapsen edun mukaisesti. Vaikutukset raskaana olevalle äidille olisivat pääsy ehkäisevän lastensuojelun ja mahdollisen ennakollisen lastensuojeluilmoituksen palveluiden piiriin, raskauskomplikaatioiden ehkäisy sekä mahdollisuus saada PTSD:n osalta mahdollisimman aikainen hoito ja mahdollisuus parantumiseen. Tämän myötä koko perheen hyvinvointi ja toimintakyky lisääntyisivät. Lapsen edun turvaamiseksi, perheen olisi mahdollista päästä näin varmemmin äitiyshuollon, ehkäisevän lastensuojelun ja ennakollisen lastensuojeluilmoituksen myötä tarvittaessa myös LSL 3.1-2 §:n mukaisten avohuollon tukitoimien palveluiden piiriin ajoissa. Yhteiskunnalliset vaikutukset olisivat kustannuksia säästäviä pitkällä aikavälillä.

3.4 Joutuisuuden ehdottomuus

Kun sosiaaliviranomaiset ovat saaneet käsiteltäväkseen lastensuojeluilmoituksen, heidän on viivytyksettä selvitettävä, onko tarve ryhtyä lapsen ja perheen osalta kiireellisiin lastensuojelullisiin toimenpiteisiin ¹²⁴. Seuraavan apulaisoikeuskanslerin ratkaisun OKV/366/1/2016 perusteella puhelimitse tehty lastensuojeluilmoitus on otettava vastaan ja kirjattava. Osapuolten on varmistuttava väärintulkintojen välttämiseksi siitä, miten asia etenee.

OKV/366/1/2016 Lastensuojeluilmoituksen huolellinen kirjaaminen.
Kantelija kertoi tehneensä omista lapsistaan puhelimitse kaksi lastensuojeluilmoitusta. Myöhemmin ilmeni, ettei lastensuojeluilmoituksia ollut kirjattu. Apulaisoikeuskanslerin sijaisen mukaan, ei voitu selvityksien perusteella päätellä, oliko kyseessä ollut kirjausten laiminlyönti vai se, että asianosaiset eivät olleet ymmärtäneet toisiaan. Aikaisempien vastaavien kanteluratkaisujen perusteella, apulaisoikeuskanslerin sijainen toi esiin

¹²⁴ Aer, 2013, s. 51.

ratkaisussaan drno OKV/1253/1/2015, minkä mukaan yhteydenoton jäädessä epäselväksi, on ilmoittajan tarkoitus varmistettava ja kerrottava hänelle, miten asiassa toimitaan ja mihin toimenpiteisiin mahdollisesti ryhdytään.¹²⁵

Mikäli ilmoittajalla ja lastensuojelun työntekijällä ei ole yhteistä kieltä, tilanne on haasteellinen, jos tulkkauksen järjestäminen vie aikaa. Tällöin myös asian käsittely viivästyy vastoin lapsen etua. Eryteisesti monikulttuurisessa asiakaskunnassa kirjausten merkitys korostuu vielä entisestään. Näkisin, että kirjausten tekijän on varmistuttava vielä siitäkin, että myös kirjaus on tullut ymmärretyksi samalla tavalla asianosaisten kesken. Hallintolain (2003/434) 9.1 § mukaan kielenkäytön on oltava asiakkaalle ymmärrettävää ja selkeää.

LSL 26.1-3 §:n mukaan lastensuojeluasian vireilläolo katsotaan alkaneen, kun sosiaalityöntekijä saa ilmoituksen lapsesta, joka mahdollisesti on lastensuojelun tarpeessa. Kii-reellisten palveluiden tarve on selvitettävä välittömästi sekä samalla kartoitettava mahdollinen sosiaalihuoltolain 36 §:n mukaisten palveluiden tarve. LSL 26.4 §:n mukaisesti sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus käyttää monialaisten asiantuntijatahojen lausuntoja arvioidessaan lapsen kasvuympäristöä ja huoltajien kykyjä lapsen hoidosta ja kasvatuksesta selviytymiseen. Sosiaalihuoltolain 36.3 §:n mukaan erityistä tukea tarvitsevan lapsen arviointiin on ryhdyttävä asian vireille tulosta viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä ja arvioinnin on oltava valmis vireille tulosta viimeistään kolmessa kuukaudessa. Laissa säädettyjä määräaikoja on noudatettava ehdottomasti, muuten viranomaisen katsotaan rikkovan lakia ¹²⁶. Seuraavassa apulaisoikeuskanslerin ratkaisussa OKV/193/1/2012 havaitaan, että käsittelyaikojen pidentymisen syinä voi olla monenlaisia syitä ja niiden ratkaisujen vaikutus voi heijastua laajalle alueelle. Voidaan havaita, että sosiaalialalla on tarve lisätä opiskelupaikkojen määrää. Näin päteviä sosiaalityöntekijöitä olisi saatavilla riittävästi.

OKV/193/1/2012 Lastensuojelulain määräaikojen noudattaminen.

Aluehallintovirastolta lähetettyjen raporttien mukaan Helsingin kaupungin sosiaalivirasto oli käsitellyt vuoden 2011 lopulla lastensuojeluilmoituksista 81,3 prosenttia seitsemässä

¹²⁵ OKV/366/1/2016.

¹²⁶ Rätty, 2023, s.285.

arkipäivässä sekä lastensuojelutarpeen selvityksistä 74,4 prosenttia kolmessa kuukaudessa. Määräaikaisten ylittymistä perusteltiin henkilöstön suurella vaihtuvuudella. Selvityksessään Helsingin kaupunki asetti tavoitteekseen muun muassa johtamistavan parantamisen, jotta päästäisiin parempiin tuloksiin. Aluehallintoviraston vastauksen mukaan se ei riittänyt. Se arveli syyn henkilöstön suureen vaihtuvuuteen olevan liian suuri työmäärä henkilöä kohden. Päteviä sosiaalityöntekijöitä ei ole helppo löytää, joten on nopeasti reagoitava myös kyseiseen koulutustarpeeseen. Apulaisoikeuskansleri totesi ehdottomien LSL 26 §:n ja 27 §:n käsittelyaikaisten ylittyneen ja se katsoi puutteiden vaarantavan vakavasti lasten perusoikeuksia.¹²⁷

Kansainvälistä suojelua hakevat äidit ja lapset voivat joutua oikeusgeneettisen tutkimukseen, missä selvitetään, onko äidin ja lapsen biologinen suhde todellinen. Tämän tarkoituksena on saada tieto luotettavasti todennetuksi viranomaisjärjestelmiin, mikäli ulkomaisten asiakirjojen aitoutta ei voida todentaa luotettavasti.¹²⁸ Tästäkin syystä maahanmuuttajataustaisten lastensuojeluilmoitusten asioiden selvittely voi viedä enemmän aikaa perusväestöön verrattuna. Tehtyjen lakiuudistusten myötä ei aina huolehdita sen vaikutuksista resurssitarpeen lisäämiseen, lastensuojelun resurssipula näyttäytyy julkisuudessa jatkuvana¹²⁹.

3.5 Lastensuojelun tärkeä instrumentti on tehoton

LSL 20.1 §:n mukaan lapsen toivomukset ja näkemykset on selvitettävä hienovaraisesti ja kirjattava lasta koskeviin asiakirjoihin. Selvitystapa on myös kirjattava. Lastensuojelutarpeen arvioinnissa tai sen selvittämisessä, minkälaisiin lastensuojelutoimenpiteisiin ja palveluihin lapsella on tarve, on mahdollista käyttää LSL 28 §:n mukaista tuomioistuimen tutkimuslupaa lapsen tutkimiseen. Epäedullinen tilanne voisi olla esimerkiksi sellainen, missä lapsi on otettu huostaan psyykkisten ongelmien vuoksi ja sijoitettu paikkaan, mikä ei vastaa lapsen tarpeisiin, vaikka sosiaalihuollon olisi pitänyt järjestää hänelle muu tarkoituksenmukainen hoito, jolla lapsen ongelmiin olisi voitu puuttua täsmällisemmin¹³⁰. Hallinto-oikeus voi myöntää tutkimusluvan LSL 13.2 §:n mukaisen johtavan viranhaltijan hakemuksesta. Seuraavassa tapauksessa KHO: 2017:176 havaitaan, että tilanteissa,

¹²⁷ OKV/193/1/2012.

¹²⁸ HE 33/2023 vp, s. 1 ja 6.

¹²⁹ Hakalehto & Toivonen & muut, 2016, s.55.

¹³⁰ Puonti & muut, 2004, s.102.

missä huoltajat eivät ymmärrä lapsen etua tai eivät ole muuten yhteistyökykyisiä, voidaan turvautua hallinto-oikeuden myöntämään tutkimuslupa.

KHO: 2017:176. Lastensuojelulain 28 §:n mukainen lupa lapsen tutkimista varten voidaan myöntää, kun sen katsotaan olevan välttämätön lapsen lastensuojelutarpeen selvittämiseksi ja jos vanhempi tai huoltaja kieltää tutkimuksen tekemisen, eikä heidän kanssaan saavuteta yhteisymmärrystä avohuollon tukitoimista tai lastensuojelun tarpeen selvittämisestä. Tällöin sosiaaliviranomaiset eivät ole voineet varmistua myöskään huostaanoton tarpeesta. KHO katsoo, että lupa tutkimiseen myönnetään lastensuojelun asiakkuuden ja palvelutarpeen arvioinnin jälkeenkin myös sen selvittämiseksi, mitä lastensuojelullisia toimenpiteitä kyseinen lapsi tarvitsee. Lupa ei rajaudu vain sellaisiin tilanteisiin, jossa selvitetään lähtökohtaista lastensuojelun tarvetta. Lastensuojeluviranomainen oli pyrkinyt järjestämään perheelle käyntiä lastenpsykiatrisella poliklinikalla, jota äiti vastusti. Yhteydenpito äitiin oli tapahtunut puhelimitse, lastensuojelun työntekijät eivät olleet päässeet tapaamaan lasta kasvokkain kahden kesken. KHO katsoo, että tällaisissa olosuhteissa on välttämätöntä tehdä lapselle tutkimus LSL 28 §:n mukaan lastensuojelutarpeen selvittämiseksi. Tämän perusteella äiti tai toinen huoltaja on veloitettu viemään lapsi tutkittavaksi terveydenhuollon viranomaisten heille ilmoittamina ajankohtina.¹³¹

Vaikka tutkimuslupa olisi myönnetty, lupapäätös ei vaikuta siihen, että huoltaja on oikeutettu päättämään lapsen hoidosta ja hyvinvoinnista lapsenhuoltolain mukaan. Tätä ei hallinto-oikeuden myöntämä tutkimuslupa rajoita. Eikä se estä sitä, ettei lapsi voisi itse päättää tutkimuksen suorittamisesta ja omasta hoidostaan potilaslain mukaisesti.¹³² Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) 6.1 §:n mukaan potilaan mahdollisen hoidon on tapahduttava yhteisymmärryksessä. Potilaslain 7 §:n mukaan lapsen oma mielipide on selvitettävä mahdolliseen hoitotoimenpiteeseen ja hänellä on mahdollisuus päättää hoidostaan, mikäli se on mahdollista hänen kehitystasoonsa nähden ja hänen ikänsä huomioiden. Mikäli hoitava lääkäri katsoo, että lapsi ei voi tehdä päätöksiä omasta hoidostaan, tutkimus on tehtävä hallinto-oikeuden myöntämän luvan perusteella ja häntä on hoidettava huoltajan tai laillisen edustajan kanssa yhteisymmärryksessä. Käytännössä perusteet tutkimusluvan hakemiseen hallinto-oikeudelle puuttuvat, jos lapsi vastustaa tutkimusta ja hänen katsotaan olevan riittävän kehittynyt päättämään asiasta

¹³¹ KHO 2017:176.

¹³² Rätty, 2023, s.290.

itse. Mikäli epäillään lapsen mielipiteen muuttuvan perustelluin syin, on syytä harkita, onko todellinen tilanne se, että kiireellisen sijoituksen kriteerit täyttyvät.¹³³

Lastensuojelun erityisasiantuntija Puustinen-Korhonen (2024) kommentoi Kuntalehdessä, että hallinto-oikeuksille tehdyn tietopyynnön mukaan tutkimuslupia ei juurikaan ole 15-vuoden aikana haettu. Tutkimuslupien käsittelyajat ovat jopa kuukausia. Perusteet kiireelliseen sijoitukseen eivät myöskään välttämättä täyty ilman tutkimusluvan käyttöä. Tutkimusluvan saanti kestää nykyisen lain perusteella liian kauan. Hän kommentoi, että laissa tulisi muun muassa määritellä, mitä välitön vaara tarkoittaa. Lisäksi hän ehdottaa, että johtava sosiaalihuollon viranhaltija voisi myöntää tutkimusluvan.¹³⁴ Tällöin harkittavaksi nousisi muun muassa se, olisiko johtavan sosiaalihuollon viranhaltijan päätös lainvoimainen heti vai vasta valitusajan päättymisen jälkeen. Tämä voisi myös vaarantaa luottamuksellista suhdetta, koska johtava sosiaalihuollon viranhaltija ei välttämättä olisi asiassa puolueeton. Tehdun tietopyynnön perusteella lupia ei ole juurikaan haettu. Näin ollen hallinto-oikeus ei myöskään ole pystynyt osaltaan vastaamaan kyseiseen tarpeeseen ja reagoimaan asian vaikuttavuuteen. Eli kyse näyttäisi enemmänkin olevan jonkinlaisesta vuorovaikutuksen puutteesta viranomaisyhteistyössä.

LSL 28.2 §:n mukaan hallinto-oikeuden on kuultava asiassa 12-vuotiasta lasta ja vanhempia ennen luvan myöntämistä. Perustuslain 21.1 § korostaa jokaisen oikeutta, ilman aiheetonta viivytystä, saada asiansa käsiteltäväksi toimivaltaisessa tuomioistuimessa sekä saada oikeuksiin ja velvollisuuksiin liittyvä päätös. Näkisin lapsen oikeusturvan kannalta parempana vaihtoehtona sen, että hallinto-oikeus huomioisi työjärjestyksessään tutkimuslupien käsittelyn nopeuden lapsen edun mukaisesti. Laissa tulisi määritellä ehdoton enimmäiskäsittelyaika. Tällainen on jo lastensuojeluilmoitusten käsittelyssäkin sosiaalihuoltolain 36 §:n mukaisesti. Hyvinvointialueella on edelleen mahdollisuus määrätä virkasuhteessa olevan sosiaalityöntekijän LSL 13.1 §:n ja 38.1–2 §:n mukaisesti käyttämään päätösvaltaa ja määräämään lapsi kiireelliseen sijoitukseen kerrallaan enintään 30

¹³³ Rätty, 2023, s 290.

¹³⁴ Kuntalehti, 2024.

päiväksi, mikäli lapsi on välittömässä vaarassa. Hänellä on myös päätösvalta tarvittaessa lopettaa sijoitus 39.1 §:n mukaisesti.

Tasavallan presidentin asetus lasten oikeuksien käyttöä koskevan eurooppalaisen yleis-sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta (13/2011) 7 artiklan mukaan oikeusviranomaisen tulee toimia nopeasti lasta koskevassa oikeudenkäynnissä ja käytettävissä on oltava menettelytavat, jotka varmistavat päätöksen viivytyksettömän toimeenpanon. Oikeusviranomaisilla on tarvittaessa oltava oikeus tehdä päätöksiä kiireellisissä tilanteissa, jotka ovat välittömästi voimassa.

3.6 Lastensuojelun asiakkuus ja asiakassuunnitelma

LSL 27.1-3 §:n mukaan, jos tehdyn selvityksen perusteella lapsen kehitys ja terveys vaarantuvat lapsen kasvuolosuhteissa tai lapsi käyttäytyy itse vaarallisesti ja lapsella on tarve tukitoimiin ja palveluihin, katsotaan lastensuojelunasiakkuuden alkaneen. Asiakkuus alkaa myös silloin, jos perheeseen kohdistetaan kiireellisiä tukitoimia tai palveluita jo asian vireille tulosta alkaen tai ennen palvelutarpeen arviointia. Sosiaalityöntekijän on välittömästi ilmoitettava asiakkuuden alkamisesta asianosaisille ja kirjattava se lasta koskeviin asiakirjoihin. LSL 13 b.1 §:n mukaan lapsen tueksi määrätään vastaava sosiaalityöntekijä.

LSL 30.1-2 §:n mukaan asiakassuunnitelma koostuu lapsen kasvuolosuhteista ja asioista, joissa on havaittu epäkohtia ja joihin pyritään nyt vaikuttamaan erinäisillä tukitoimilla ja palveluilla. Suunnitelmaan on kirjattava arvioitu aikataulu siitä, milloin tavoitteeseen voidaan päästä. Myös asianosaisten mahdolliset eriävät näkemykset toteutettavista palveluista ja tuesta on kirjattava suunnitelmaan. Asiakassuunnitelmaan sisältyy seuranta ja vähintään vuosittainen arviointi. Ohessa eduskunnan oikeusasiamiehen kannanotto EOAK/5242/2016 asiakassuunnitelman merkityksestä nimenomaan toimintaa ja tavoitteita ohjaavana suunnitelmana.

Eduskunnan oikeusasiamies painottaa huolellisesti kirjatun asiakassuunnitelman merkitystä erityisesti toimintaa ja tavoitteita ohjaavana suunnitelmana, johon on kirjattava, sosiaalihuollon asiakaslain 8 §:n mukaan yhdessä asianosaisten kesken, yksilöidyt keinot ja aikataulut, mitä palveluita tarvitaan milloinkin lapsen ja perheen tueksi ja miten niiden vaikutuksia seurataan.¹³⁵

Huolellisesti kirjatun asiakassuunnitelman merkitys tai sen puuttuminen korostunevat erityisesti tilanteissa, missä asianosaisilla ei ole yhteistä kieltä. Kirjattuun asiakassuunnitelmaan on helppo tarvittaessa palata, eikä tulkinnoista jää epäselvyyttä, jos suunnitelma on kirjattu riittävän tarkasti yhteisymmärryksessä. Asiakassuunnitelma voinee tarvittaessa toimia myös moniammatillisessa asiantuntijaryhmässä tärkeänä tietona ja anonyymina tapausesimerkinä.

3.6.1 Avohuollon toimenpiteet

Hallituksen esityksen eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta mukaan avohuollon toimenpiteiden tarkoituksena 34.2 §:n mukaan on edistää lapsen kehitystä myönteisellä tavalla. Keskeisenä periaatteena on vanhempien tukena oleminen lapsen kasvatuksessa ja erityisesti vanhempien kasvatuskyvyn vahvistaminen ensisijaisesti huostaanoton ja sijaishuollon välttämiseksi. Tämän edellytyksenä ovat tukitoimien mahdollisuus, tarkoituksenmukaisuus ja riittävyys lapsen edun mukaisesti.¹³⁶ Avohuollon toimenpiteiden ensisijaisuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että se estäisi välittömän kiireellisen sijoituksen tai huostaanoton lapsen edun mukaisesti. Hienovaraisuusperiaate sosiaalityössä tarkoittaa erityisesti sitä, että lapsen ja perheen kulttuurinen tausta ja uskonnollinen vakaumus huomioidaan riittävällä tavalla.¹³⁷ Avohuollon toimenpiteet perustuvat vapaaehtoisuuteen, jossa sosiaalityöntekijät toimivat perheen kanssa yhteistyössä perhettä tukien. Lastensuojelussa vastentahtoisia toimenpiteitä ovat ainoastaan kiireellinen sijoitus ja huostaanotto, mikäli lapsen etu sitä vaatii.¹³⁸ Mikäli avohuollon toimenpiteet eivät ole riittäviä, tällöin voidaan joutua äärimmäisessä tapauksessa päätymään

¹³⁵ EOAK/5242/2016

¹³⁶ HE 137/2010 vp, s.5

¹³⁷ Rätty, 2019, s.11.

¹³⁸ Aer, 2012, s. 64–65.

kiireelliseen sijaishuoltoon ja sen jälkeiseen mahdolliseen huostaanottoon, mikäli kriteerit täyttyvät lapsen edun mukaisesti ¹³⁹

3.6.2 Kiireellinen sijoitus

Aina vanhemmat eivät pysty turvaamaan lapselle riittäviä kasvuolosuhteita ja riittävää huolenpitoa. Perustuslain 19.1 §:n mukaan jokaiselle turvataan oikeus välttämättömään huolenpitoon.¹⁴⁰ LOS 9 artiklan 1 kohta velvoittaa sopimusvaltiot takaamaan sen, että lapsen erottaminen tahdonvastaisesti vanhemmistaan tapahtuu vain silloin, jos lapsen etu vaarantuu lainmukaisin perustein. LSL 49.2 § mukaan sijaishuolto järjestetään laitoshuoltona, perhehoitona tai muuten tarkoituksenmukaisilla keinoilla lapsen tarpeen mukaan. LSL 4.3 § mukaan sijaishuolto tulee järjestää viivytyksettä, mutta tavoitteena on aina lapsen edun mukaisesti perheen jälleenyhdistäminen.

LSL 30 a 1–2 §:n mukaan asiakassuunnitelmaa on laajennettava tarvittaessa erillisellä hoito- ja kasvatussuunnitelmalla yhteistyössä sijaishuoltoapaikan, lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja lapsen kanssa. Myös vanhempia on kuultava, jos mahdollista. Mikäli lapseen kohdistetaan tai on kohdistettu sijaishuollossa rajoitustoimenpiteitä, hoito- ja kasvatussuunnitelma on laadittava viipymättä, ellei sitä ole vielä. Hoito- ja kasvatussuunnitelma havainnollistaa asiakassuunnitelmaan määritellyt tavoitteet ja se kuvaa tarkasti, miten lapsen tarpeisiin reagoidaan ja miten samalla varmistetaan lapsen hyvä kohtelu. Kasvatuksen loogisuuden kannalta lienee olevan tärkeää, että kaikki asianosaiset ymmärtävät, mikä tavoite mahdollisilla rajoituksilla on. Eri kulttuurit tulkitsevat erilaisia käytöstapoja eri tavalla.

¹³⁹ Rätty, 2019, s. 335–336. Vastentahtoisia avohuollon kiireellisiä tukitoimia ei voida toteuttaa ilman huoltajan tai 12-v. täyttäneen lapsen suostumusta, elleivät lainmukaiset kiireellisen avohuollon tai huostaanoton perusteet täyty lapsen edun mukaisesti. Perusteiden täytyessä, kiireellisen sijoituksen välitön järjestämisvastuu on sosiaalihuollon tehtäviin valtuutetulla toimielimellä. (Rätty, 2019). Nykyään päätöksen kiireellisestä sijoituksesta tai sen lopettamisesta tekee virkasuhteessa oleva hyvinvointialueen määräämä sosiaalityöntekijä (Laki lastensuojelun muuttamisesta 610/2022 13.1 §.)

¹⁴⁰ Hakalehto & Toivonen & muut, 2016, s. 135.

3.6.3 Rakkautta, rajoja ja rajoituksia

Hallituksen esityksen laiksi lastensuojelun muuttamisesta mukaan vahvistetaan myös sijoitettujen lasten oikeuksia ihmisarvoa kunnioittavaan kohteluun ja rajojen asettamiseen. Sosiaalihuollon menettelyissä on korostettava objektiivista arviointia yleisestä turvallisuudesta, mutta myös asiakkaan kokema subjektiivinen turvallisuus ja turvattomuus on huomioitava.¹⁴¹ Perustuslakivaliokunta korostaa, että rajoituksia ei tule käyttää rangaistuksena ja sääntely vaatii käytännössä valvonnan lisäämistä¹⁴². Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta pitää esitystä ja erityisesti selkeämpää rajanvetoa kasvatuksen ja perusoikeuksia rajoittavien toimenpiteiden välillä merkityksellisinä. Lapselle, huoltajalle tai edustajalle on annettava tieto mahdollisista vaihtoehtoisista oikeussuojakeinoista ja oikeusavusta.¹⁴³ Mahdollisten rajoitusten käytössä turvallisuuden tunteen ja huolenpidon tarve korostuu erityisesti maahanmuuttajataustaisella lapsella uusissa tilanteissa.

3.7 Huostaanoton ja perheen jälleenyhdistämisen viranomaisvastuu

Huostaanotto prosessi on vaativa lasta, huoltajia ja koko perhettä syvästi koskettava jul- kisen tahon toimesta tapahtuva normatiivinen interventio. Tässä kontekstissa viran- omaisten toimesta tapahtuvan intervention katsotaan vaikuttavan asianosaisten perus- ja ihmisoikeuksiin, vanhempien oikeuksia rajoittavasti ja lapsen edun mukaisesti lapsen oikeuksia edistävästi. Arvioitavaksi nousee kysymys, miksi lapsen oikeuksien katsotaan toteutuvan suunnitellussa sijaishuoltopaikassa paremmin kuin syntymävanhempien tai huoltajien luona.¹⁴⁴ Toisaalta huostaanotto ja sijaishuoltoon sijoittaminen ja kiireellinen sijoitus rajoittavat myös lapsen oikeutta perustuslain 7§:n mukaiseen henkilökohtaiseen vapauteen. Huostaanottopäätöksen jälkeen lapsen olinpaikan määrittelee hyvinvointi- alue. Vastaavista syistä rajoitetaan myös muun muassa perustuslain 9 §:n mukaista oi- keutta liikkua vapaasti ja matkustaa maan rajojen ulkopuolelle yksin tai huoltajansa

¹⁴¹ HE 237/2018 vp s.1 ja 18.

¹⁴² PeVL 64/2018 vp s.3 ja 5.

¹⁴³ StVM 42/2018 vp s.4 ja 9.

¹⁴⁴ Enroos & muut, 2016, s. 11, 12 ja 19.

kanssa. Näillä pykälillä on erityisen suuri merkitys lapsen ollessa laitoshuollossa, missä arvioidaan LSL:n mukaisia rajoitustoimenpiteiden edellytyksiä ja niiden laillisuutta.¹⁴⁵

Päätöksenteossa huostaanoton arviointikriteereinä ovat muun muassa; vaarantuvatko tai onko uhkana, että lapsen kehitys ja terveys vaarantuvat vakavasti. Toiseksi on arvioitava, onko huostaanotto käytettävissä olevista toimenpiteistä ainoa tarkoituksenmukainen vaihtoehto. Kolmanneksi on arvioitava, mitkä ovat, lapsen edun näkökulmasta, huostaanoton välittömät vaikutukset.¹⁴⁶ Puutteelliset perustelut ja niiden myötä tehdyt päätökset voivat aiheuttaa peruuttamattomia vahinkoja¹⁴⁷. Arvioidessa lapsen kasvuolosuhteita ja niiden vaikutusta terveyteen ja kehitykseen on ne suhteutettava lapsen yksilöllisiin ominaisuuksiin, myös lapsen oma kokemus on tärkeä huomioida arvioinnissa. Huostaanoton perusteeksi ei sinänsä riitä epätavallinen kasvuympäristö, lapsen huolenpidon taso tai lapsen erikoiselta tuntuva käytös. Paitsi olosuhteissa, joissa lapsen terveydelle ja kehitykselle aiheutuu vakavaa vaaraa tai sen uhkaa. Syitä punnittaessa on huomioitava lähtökohtaisesti perheen oikeus elää oman uskonnon ja kulttuurisen taustan mukaisesti omalla tavallaan.¹⁴⁸

Mikäli asianosaiset ovat huostaanottotarpeesta ja esitetystä sijaishuoltopaikasta päättävän toimivaltaisen sosiaalityöntekijän kanssa yksimielisiä, on kyse suostumukseen perustuvasta huostaanotosta. Tahdonvastaisesta huostaanotosta on kyse silloin, kun joku asianosaisista vastustaa suunniteltua huostaanottoa tai siihen liittyvää sijaishuoltopaikkaa. Tällöin asiasta päättää hallinto-oikeus, sosiaalityöntekijän hakemuksen perusteella, mikä perustuu kahden sosiaalityöntekijän yhteisesti harkittuun päätökseen ja siihen vaikuttaviin käytettyihin asiantuntijalausuntoihin. Juridiset vaikutukset ja kriteerit ovat näissä molemmissa tapauksissa samat, vaikka päätöksentekijä on eri.¹⁴⁹ Alle 12-vuotiasta tulisi myös kuulla ja hänellä tulisi olla tarvittaessa edunvalvoja käytettävissä siinäkin

¹⁴⁵ Araneva, 2022, s 32–33.

¹⁴⁶ Enroos & muut, 2016, s. 15.

¹⁴⁷ Aarnio, 2006, s. 138.

¹⁴⁸ Araneva, 2022, s. 492–495.

¹⁴⁹ Enroos & muut, 2016, s. 16 ja 18–19.

tilanteessa, kun on kyse suostumukseen perustuvasta huostaanotosta tai huostaanotto-paikasta. Lapsi ei itse täysin ymmärrä, mihin on suostumassa.

Siitäkin huolimatta, että vastaava sosiaalityöntekijä tuntee huostaanottoasiaan liittyvän tapauksen ja taustalla vaikuttavat perustelut, on suositeltavaa käyttää häntä todistajana mutta olla käyttämättä häntä puhevaltaa käyttävänä edustajana, ettei hän näyttäytyisi oikeuskäsittelyssä perheen vastapuolena¹⁵⁰. Kaksitoista vuotta täyttäneelle on annettava mahdollisuus oman mielipiteensä ilmaisuun hallintolain 34 §:n mukaisesti. Suomi on saanut vuonna 2011 huomautuksen YK:n lapsen oikeuksien komitealta muun muassa siitä, että myös alle 12-vuotiaita tulee kuulla ja myös vammaisilla lapsilla on oikeus tulla kuulluksi¹⁵¹. Lapsen oikeuksien komitealla on kielteinen kanta ikäperusteiseen osallisuuden rajoittamiseen. Se pitää myös suoraa kuulemistä oikeuskäsittelyssä välttämättömänä.¹⁵² LSL 22.1 § mukaan tuomioistuin määrää edunvalvojan lapsen edun varmistamiseksi, jos on aihetta olettaa ettei huoltaja ymmärrä lapsen etua puolueettomasti tai se on muutoin tarpeellista.

Suomi muuttuu entistä monikulttuurisemmaksi valtioksi. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että yhteiskunnan jäsenillä arvomaailma ja moraalikäsitykset vaihtelevat. Ihmiset eivät aina tunnista tai tiedosta oman kulttuurin vaikutuksia käytöksessään. Eri kulttuurien välillä syntyneissä jännitteissä, painoarvo kohdistuuikin tuomioistuimessa perus- ja ihmisoikeusargumentteihin. Näistä argumenteista on lopulta kyse myös kulttuurisessa puolustuksessa, joiden perusteella ei voida oikeuttaa esimerkiksi lapsen kohdistuvia vakavia oikeudenloukkauksia, kuten esimerkiksi vakavaa väkivaltaa. Tuomarin punnittavaksi jää, minkä katsotaan olevan hyvin lievää puuttumista ruumiilliseen koskemattomuuteen kulttuuritausta huomioiden.¹⁵³

¹⁵⁰ HE 29/2018 vp, s.132.

¹⁵¹ CRC/C/FIN/CO/4, 2011, s.7.

¹⁵² Hakalehto & Toivonen & muut, 2016, s. 47.

¹⁵³ Ritakari-Rautio, 2017, s.410, 413 ja 427–428.

3.7.1 Ammattitaidottomuutta, mielivaltaa vai rasismia?

Lastensuojelussa on tarkoitus hoitaa perhettä kokonaisuudessaan. Tavoitteena on aina LSL 4.3 §:n mukaan perheen jälleenyhdistäminen, mikäli sen arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. Alla olevassa apulaisoikeusasiamiehen ratkaisuun EOAK/3166/2021 liittyvässä tapauksessa viranomaiset ovat toimineet erittäin epäammattimaisella tavalla.

EOAK/3166/2021. Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa ja esityksessä hyvinvointialueen on maksettava 10 000 euroa hyvitystä äidille ja lapselle yhteydenpidon järjestämisen, perheen jälleenyhdistämisen suunnittelun ja kielellisten oikeuksien toteutumisen laiminlyönneistä. Perhehoitaja oli tehnyt aiheettomia lastensuojeluilmoituksia kantelijasta. Kantelijaa ja lasta ei ollut kuultu. Tilanne johti siihen, että lapsen ja vanhemman yhteydenpitoa ei ollut edistetty eikä ylläpidetty, vaan pikemminkin rajoitettu. Sosiaalityöntekijä ei ollut, äidin pyynnöistä huolimatta, suostunut tukemaan lapsen äidinkielen eli englannin osaamista. Lapsi oppi sijaisperheessä puhumaan suomea, vaikka sijaisperheessä oli myös englannin kielen osaajia. Asiakassuunnitelmassa oli useita mainintoja, että lapsen englannin kielen osaamista yritetään ylläpitää. Tilanne kuitenkin johti siihen, että äidillä ja lapsella ei ollut enää yhteistä kieltä, eikä edes puhelimitse tapahtuva yhteydenpito onnistunut. Kävi myös ilmi, että huostaanottopäätöstä ei ollut vahvistettu hallinto-oikeudessa, vaan sen oli kyseenalaisesti kirjattu perustuvan äidin suostumukseen. Äiti oli hakenut hallinto-oikeudelta huostaanoton lopettamista ja saanut siitä kielteisen päätöksen, jonka mukaan yhteisasuminen edellyttää, että äidillä ja lapsella on oltava yhteinen kieli. AOA:n ratkaisun mukaan äidinkielellä on tärkeä merkitys, koska se toimii lapsen tunne- ja ajattelukielenä. Mikäli tämä estetään, voi lapsella esiintyä vaikeuksia käsitteellisessä ajattelussa sekä tunteiden ilmaisussa. LOS 20 artiklan mukaisesti lapsen kasvatukseen sijaishuollossa on erityisesti huomioitava lapsen etninen, kielellinen, sivistyksellinen ja uskonnollinen tausta ja sen jatkuvuus. LSL 4.2 §:n edellyttää, että lapselle taataan oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin mahdollisimman täysimääräisesti kaikissa tilanteissa. Viranomaisen laiminlyöntien takia lapsen oikeus omaan kulttuurilliseen taustaan ja omaan vanhempaansa jäivät toteutumatta.¹⁵⁴

Sosiaalityöntekijä on mielestäni veloitettu tekemään uuden huostaanottohakemuksen hallinto-oikeuden käsiteltäväksi, mikäli se katsotaan tarpeelliseksi. Huostaanotto on muuttunut tahdonvastaiseksi, äidin hakiessa hallinto-oikeudelta huostaanoton lopettamista.

Sijaishuoltopaikkaa valitessa on turvattava lapsen kielelliset oikeudet sekä huomioitava kulttuuriset ja uskonnolliset tavat. Viranomaisen on oma-aloitteisesti perehdyttävä

¹⁵⁴ EOAK/3166/2021, Edilex.

asiakasperheiden erilaisiin kulttuureihin ja uskontoihin riittävällä tavalla. Vähintään perustiedot on oltava, että lapsen etua voidaan arvioida. Erityisesti lapsen kielellisillä oikeuksilla on tärkeä liittyä lastensuojeluviranomaisten perheen jälleenyhdistämisen tavoitteiden suunnittelussa ja toimeenpanossa.¹⁵⁵ Huostaanotto rajoittaa lapsen ja vanhempien perusoikeuksia perhe-elämän suojaan. Tästäkin syystä tämän perusoikeuden turvaamiseen liittyy vahvasti LSL 47 §:n mukainen sääntely huostaanoton lopettamisesta ja perheen jälleenyhdistämisestä. Huostaanotto on lopetettava heti, kun lapsen kasvuolosuhteiden katsotaan parantuneen riittävällä tavalla perheen jälleenyhdistämisen mahdollistamiseksi. Huostaanoton päättäminen on viranomaisaloitteinen ratkaisu.¹⁵⁶

Suomalaiselle huostaanotolle on tyypillistä perheen jälleenyhdistäminen ja ajatus siitä, että vaikeitakin vanhempien kohtaamia ongelmia uskotaan voivan hoitaa. Tätä ajatusta pidetään ristiriitaisena, koska lastensuojelussa on noussut esiin huoli siitä, että tukitoimet ovat riittämättömiä ja hajanaisia, perheen jälleenyhdistämisen jäädessä epätodennäköiseksi. Toisaalta lapsen oikeuksia korostetaan huostaanotossa vahvasti, mutta tämäkin on jossain määrin ristiriidassa lapsen pysyväisystarpeiden ohittamisen ja huostaanoton väliaikaisen luonteen kanssa.¹⁵⁷ Hyvinvointialue järjestää päättyneen kodin ulkopuolisen sijaishuollon jälkeen jälkihuoltoa enintään viiden vuoden ajan tai enintään siihen saakka, kun henkilö täyttää 25 vuotta. Nykyinen pääministeri Petteri Orpon hallitus on esittänyt, että ikärajaa laskettaisiin kustannusten säästämiseksi kahdella vuodella, eli 23-vuoden ikään¹⁵⁸. Lastensuojelun jälkihuollon maahanmuuttajataustaisten nuorten tarpeista ei ole Suomessa kattavaa tilastotietoa.¹⁵⁹ Tämä herättää pohdintaa siitä, tulevatko hallituksen tavoittelemat säästöt toteutumaan pitkällä aikavälillä vai aiheuttavatko ne lisäkustannuksia välillisesti muualle.

¹⁵⁵ Rätty, 2023, s. 19.

¹⁵⁶ Rätty, 2023, s. 571–572.

¹⁵⁷ Enroos & muut, 2016, s.25–26.

¹⁵⁸ HE 56/2023, s. 13.

¹⁵⁹ Hirschovits-Gerz & muut, 2022, s.30–31.

4 Perheen yhdistäminen

LOS 9 artiklan 1–4 kohtien mukaan lasta ei saa heidän tahtomattaan erottaa vanhemmistaan, muuten kuin esimerkiksi laiminlyönti- tai pahoinpitelytilanteissa, missä asia on saatettu toimivaltaisten viranomaisten toimesta ja heidän päätösten mukaan tuomioistuimen tutkittavaksi, joka toteaa erottamisen olevan sääntelyn ja menettelytapojen mukaan lapsen etu, tai jos päätettäväksi tulee lapsen asuinpaikka vanhempien asuessa erillään. Asianosaisia on kuultava käsittelyssä. Sopimusvaltioiden on kunnioitettava erossa asuvien asianosaisten yhteydenpidon ylläpitoa, mikäli se ei ole lapsen edun vastaista. Vanhemman ollessa sopimusvaltion toimesta pidätetty, vangittu tai karkotettu sekä asianosaisen kuollessa, on sopimusvaltion pyydettäessä ilmoitettava lapselle, vanhemmalle tai mahdollisesti muulle perheenjäsenelle tiedot kyseisen henkilön olinpaikasta. Poissulkien tilanteen, missä tieto voisi vahingoittaa lapsen hyvinvointia tai tieto aiheuttaisi asianosaisille negatiivisia seurauksia.

Kansainvälisen suojelun ja perheen yhdistämisen myötä on noussut esiin uudenlaista problematiikkaa siitä, miten turvataan samaan aikaan uskonnonvapaus ja perhe-elämän suoja. Uskonnonvapauden nojalla ei voida sallia lapsen ruumiillista kurittamista tai esimerkiksi tyttöjen ympärileikkausta, mikä voidaan Suomessa luokitella törkeäksi pahoinpitelyksi.¹⁶⁰ Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuihin, kuten esimerkiksi *A. v. United Kingdom (23.9.1998)*¹⁶¹, on sovellettu EIS 3 artiklaa siten, että se koskee myös perheen sisäistä väkivaltaa, kuten esimerkiksi lapsen kurittamista¹⁶². Hallituksen esityksessä, koskien ulkomaalaislain kokonaisuudistusta, valiokunta toteaa, että yksin saapuneen lapsen ja vanhempien perheenyhdistäminen tapahtuu lähtökohtaisesti vanhempien oleskelumaassa, mikäli sen katsotaan olevan turvallista lapsen edun mukaisesti¹⁶³. Hallituksen esityksessä ulkomaalaislain muuttamisen tavoitteena on parantaa alaikäisten oikeutta perhe-elämään ja lapsen etua siten, että tilapäistä suojelua tai

¹⁶⁰ Nieminen, 2013, s. 104–105.

¹⁶¹ EIT A. v. The United Kingdom 100/1997/884/1096, 23.9.1998.

¹⁶² Nieminen, 2013, s. 306.

¹⁶³ HaVM 4/2004 vp-HE 28/2003 vp, HE 151/2003, s. 13.

kansainvälistä suojelua saaneen alaikäisen omaisen tai perheenjäsenen turvattu toimeentuloedellytys poistetaan oleskeluvan saamisen kriteerinä. Tämä parantaisi tilapäistä ja kansainvälistä suojelua saaneiden alaikäisten oikeutta perhe-elämän suojaan lapsen edun mukaisesti. Perheenyhdistämisen katsotaan myös edistävän kotoutumisen onnistumista.¹⁶⁴

Sisäministeriö on nyt kuitenkin asettanut lainsäädäntöhankkeen, jonka tarkoituksena on tiukentaa perheenyhdistämisen edellytyksiä palauttamalla alaikäisen perheenkokoajan perheenjäsenen toimeentuloedellytys. Perheenkokoajille määritellään lisäksi asumiskavaatimus. Kansainvälistä suojelua saavan perheenkokoajan on asuttava Suomessa vähintään kaksi vuotta, että perheenyhdistäminen voidaan toteuttaa. Selvityksen alla on myös se, onko mahdollista rajata perheen määritelmää kattamaan ainoastaan puolison ja lapset. Puolison vähimmäisikäraja olisi 21 vuotta. Tiukennukset pohjautuvat EU:n perheenyhdistämisdirektiiviin, joka määrittelee vähimmäisedellytykset siihen, onko laillisesti jäsenvaltiossa oleskelevalla kolmannen maan kansalaisella oikeus perheenyhdistämiseen. Sisäministeriön tarkoituksena on valmistella edellä mainitut muutokset ulkomaalaislakiin.¹⁶⁵ Salakuljetukset ovat erityisen vaarallisia naisille ja lapsille. Perheenyhdistämisen kriteereiden tiukennusten takia, he eivät välttämättä pääse perheenyhdistämiskään kautta turvaan.¹⁶⁶ Mikäli perheenjäsenen kansainvälisen suojelun hakeminen osittain estetään kolmansien maiden valtioiden toimesta esimerkiksi Välimeren alueella, perheenyhdistäminen muuttuu erittäin vaikeaksi. Olinpaikka voi näin jäädä täysin tuntemattomaksi ja alaikäisen yksin saapuneen perheenjäsenen jäljitys vaikeutuu, mikäli heitä ei voida tai ei kirjata Eurodac- tai Schengen-järjestelmään.

Alla olevassa tapauksessa KHO: 2017:173 havaitaan, että viranomaisten vastuu alaikäisen turvallisuudesta on ehdoton, kun alaikäinen henkilö palautetaan toiseen maahan

¹⁶⁴ HE 100/2022 vp, s. 1, 17 ja 18–20.

¹⁶⁵ Valtioneuvosto, 2024.

¹⁶⁶ Juvonen, 2021, s. 47–48.

perheenyhdistämiseksi. Ei riitä, että kyseinen maa on todettu turvalliseksi, vaan myös matkan kaikkien vaiheiden on tapahduttava turvallisesti.

KHO: 2017:173. Alaikäinen A oli tullut setänsä kanssa Suomeen. A:n perhe asui Bagdadissa, mutta A oli ollut säännöllisesti yhteydessä vanhempiinsa. KHO korosti, että perheenyhdistämistä ja A:n käännättämistä kotimaahansa voitiin sinänsä pitää lapsen edun mukaisena. Edellytyksenä on, että paluun ja vastaanoton turvallisuus ja asianmukaisuus taataan. Migri ja HAO olettivat paluun olevan turvallista, mikäli A palaisi setänsä kanssa ja A:n setä voisi varmistaa A:n turvallisen paluun vanhempien luokse. Migri vetosi myös IOM:n vapaaehtoisen paluun käytänteisiin, jossa alaikäisten paluut toteutetaan yhteistyönä isäntämaassa olevien edustajan ja sosiaalityöntekijän sekä lapsen kotimaassa olevien huoltajien kanssa turvallisesti. KHO korosti paluudirektiivi 10 artiklan 2 kohtaa, jonka mukaan ilman huoltajaa matkustava alaikäinen on mahdollista poistaa jäsenvaltiosta ainoastaan silloin, kun viranomaiset ovat varmoja siitä, että palautus todella tapahtuu jollekin perheenjäsenelle tai erikseen nimetyille huoltajalle tai asianmukaiselle kohdevaltion järjestämälle viranomaisvastaanotolle. Kyse on siis viranomaisen vastuusta, mikä edellyttää palauttamisolosuhteiden varmistamista Suomen viranomaisten ja kohdemaan toimivaltaisten viranomaisten ja vanhempien tai huoltajien yhteistyönä kohdemaassa. Näin ollen setää ei voida vastuuttaa huolehtimaan turvallisuuden varmistamisesta. Migri ei myöskään voi olla varma siitä, että turvallinen paluu toteutuisi vapaaehtoisen paluun kautta, koska ei voitu edellyttää A:n hakeutuvan IOM:n vapaaehtoisen paluun piiriin. Säännöllinen yhteydenpito A:n ja vanhempien välillä ei myöskään takaa sitä, että A palautettaisiin perheenjäsenelle. KHO kumosi aiemmin tehdyt päätökset ja palautti asian Migriin uudelleenharkittavaksi. Siten kyseeseen tulisi harkittavaksi myös oleskeluluvan myöntäminen A:lle. Ratkaisun kannalta keskeinen säännös on paluudirektiivin 2008/115/EY 10 artikla, jonka mukaan ilman huoltajaa palautettava alaikäinen on palautettava turvallisesti viranomaisten toimesta vain hänen perheenjäsenelleen tai hänen erikseen nimetyille huoltajalleen lapsen edun mukaisesti.¹⁶⁷

Migrin virheellinen päätös aiheutti sen, että prosessissa syntyi viivettä lapsen edun vastaisesti. Perheenyhdistäminen viivästyi.

Tutkimuksen mukaan muun muassa Australiassa pidetään perheen yhtenäisyyden säilyttämisen periaatetta tärkeänä, mutta jos pakolaisperhe on jo joutunut toisistaan eroon, se asettaa oman maahanmuuttopolitiikan perheen yhtenäisyyden periaatteen edelle. Australia näyttäisi käyttävän perheiden yhdistämispolitiikkaa pelotteena ja välineenä ehkäistäkseen laitonta maahanmuuttoa tulkitsemalla kansainvälisiä sopimuksia, kuten

¹⁶⁷ KHO 2017:173

pakolaissopimukseen ja LOS:een sisältyvää perheenyhdistämistä suosituksina.¹⁶⁸ LOS 10 artiklan perusteella perheenyhdistämiseen liittyvä hakemus on käsiteltävä humanisti, myönteisesti ja kiireellisesti, oli sitten kyse sopimusvaltiosta lähtemistä tai sinne saapumisesta. LOS 18 artikla korostaa, että sopimusvaltioiden on taattava ja tunnustettava se periaate parhaansa mukaan, että lapsen kasvatuksesta vastuussa ovat ensisijaisesti vanhemmat tai huoltajat yhteisesti. Lapsen etu tulee olla sopimuksen mukaan valtioiden toiminnassa määräävä tekijä.

4.1 Kielen oppimisen kautta osaksi yhteiskuntaa?

Laki kotoutumisen edistämisestä (681/2023) 15.1–2 §:n mukaan ilman huoltajaa Suomeen saapuneelle alaikäiselle pakolaiselle ja ihmiskaupan uhrille, joka on saanut oleskeluluvan, tehdään kotoutumisen palvelutarpeen arviointi yhteistyönä hyvinvointialueen, kunnan ja moniammatillisen asiantuntijatahojen kanssa. Hallituksen esityksen eduskunnalle laiksi kotoutumisen edistämisestä ja siihen liittyviksi laeiksi mukaan kotoutujan yhteiskuntaorientaatio tulisi ensisijaisesti toteuttaa kotoutujan omalla äidinkielellä tai muulla hänen ymmärtämällään kielellä. Yhteiskuntaorientaatioon liittyviä opintoja olisi mahdollista toteuttaa myös itseopiskeluna audio- tai muuta vastaavaa materiaalia tai tulkkausta käyttäen erityisesti harvinaisempien kielten osalta.¹⁶⁹

Hallituksen esityksen, sosiaalihuoltolaista ja eräiksi siihen liittyvistä laeista, mukaan maahanmuuttajat ja erityisesti pakolaiset tarvitsevat monipuolista tukea. Maahanmuuttajien erityistarpeet ja monikulttuuriset taustat on huomioitava riittävällä tavalla, vaikka se tuo haasteita sosiaali- ja terveystalouden tuottamiseen. Syrjäytymisen ehkäisyn ja osallisuuden tukeminen tulisi kohdistaa erityisesti maahanmuuttajiin ja kielen oppimisella on tässä keskeinen rooli.¹⁷⁰ Suomessa maahanmuuttajataustaiset ensimmäisen ja toisen sukupolven 15–24-vuotiaat nuoret päättävät opintonsa peruskoulun jälkeen todennäköisemmin kuin suomalaistaustaiset. Näiden ryhmien välillä myös oppimistulosten väliset

¹⁶⁸ Savitri, 2018.

¹⁶⁹ HE 208/2022 vp, s. 183.

¹⁷⁰ HE 164/2014 vp, s. 73 ja 105.

erot olivat selvästi suurempia kuin OECD-maissa keskimäärin.¹⁷¹ Lasten sosiaalista eriytymistä on tärkeä ehkäistä, koska se voi myöhemmin aikuisena näyttäytyä työttömyytenä ja syrjäytymisenä. Tähän merkittävänä ennalta ehkäisevänä keinona on uuden kielen oppiminen jo hyvin varhaisessa vaiheessa ennen kouluun siirtymistä. Suomalaista lastensuojelujärjestelmää ei varsinaisesti veloiteta järjestämään alle kouluikäisille maahanmuuttajataustaisille uutta kieltä.¹⁷²

Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmä on esittänyt, että muun muassa kuntien palveluohjauksesta tulisi kehittää sekä eri kieli- ja kulttuuritaustaisten lasten osallistumista varhaiskasvatukseen tulisi edistää siten, että he osallistuisivat varhaiskasvatukseen vähintään 20 tuntia viikossa ja painotus olisi kielenopiskelussa¹⁷³. Varhaiskasvatustalain (540/2018) 6.3 §:n mukaan kunta on velvollinen järjestämään varhaiskasvatusta kiireellisissä tilanteissa tai olosuhteiden niin edellyttäessä kunnassa oleskelevalle lapselle samoin kuin kunnassa asuvalle lapselle. Varhaiskasvatustalain 16 §:n mukaan kunnan on järjestettävä ohjausta ja neuvontaa lapsen vanhemmille tai huoltajille varhaiskasvatustalain palveluista, sen eri vaihtoehdoista, varhaiskasvatustalain toimintamuodoista sekä muista tarvittavista seikoista, jotka vaikuttavat varhaiskasvatustalain järjestämiseen.

Hallituksen esityksessä eduskunnalle oppivelvollisuuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi todetaan kunnan järjestämän, maahanmuuttajille tarkoitetun, valmistavan opetuksen tavoitteena olevan muun muassa ruotsin tai suomen kielen taidon kehittäminen. Uuden oppivelvollisuuslain 3.3 §:n mukaan oppivelvollinen voisi osallistua perusopetuslain 5.2 §:n maahanmuuttajille tarkoitettuun perusopetukseen orientoivaan opetukseen, jotta he saisivat valmiudet olla mukana perusopetuksen yleisopetuksessa. Useimmiten maahanmuuttajataustaiset lapset sijoitetaan perusopetuksessa ikäänsä ja tietojaan vastaavalle luokalle. Heillä on mahdollisuus saada ruotsin tai suomen kielen opetusta maahanmuuttajataustaisille suunnitellun oppimäärän mukaan.¹⁷⁴ Kunnissa palveluiden

¹⁷¹ Laitinen & muut, 2016, s.44.

¹⁷² Skivenes & Pösö ja muut, 2015, s.26.

¹⁷³ Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2019.

¹⁷⁴ HE 173/2020 vp s. 28 ja 153.

saatavuuden ja resurssien vaihtelevuus lienee olevan melko suurta. Kiinnostavaa on nähdä, mikä tulee olemaan hyvinvointialueiden rooli lapsen edun ja ehkäisevän lastensuojelun toteuttamisen näkökulmasta tällä saralla. LSL 3 a.2 §:n mukaan ehkäisevää lastensuojelua katsotaan olevan erityinen tuki muun muassa opetuksessa.

Yhteiskunnan ja yksilöiden turvallisuus kuuluu poliisitoiminnan ydinalueeseen. Toisaalta kyse on muun muassa ekstremismin uhan torjunnasta ja ihmiskaupan tutkinnasta, mutta mahdollisuuksien mukaan poliisi on mukana turvapaikanhakijoiden laillisuuskasvatuksessa esimerkiksi vastaanottokeskuksissa. Poliisin rinnalla arjen turvallisuuden rakentajina nähdään myös vastaanottokeskusten sekä asuinyksiköiden henkilökunta. Järjestöt koordinoivat vapaaehtoisten voimin positiivisia kohtaamisia paikallisten asukkaiden kanssa. Yksin saapuneisiin alaikäisiin pyritään panostamaan erityisesti heidän suuren haavoittuvuutensa takia. Laillisuuskasvatuksessa poliisin tärkeä rooli voidaan nähdä lisäksi opettamisena, valistuksena ja kasvatuksena kentällä arjessa.¹⁷⁵ Myös seurakunnilla on ollut merkittävä rooli turvapaikanhakijoiden kotouttamisessa. Seurakuntien hätäajoituksissa ja muutenkin seurakunnassa havaittiin muun muassa, että turvapaikanhakijat eivät halunneet olla ainoastaan avun saajien roolissa, vaan halusivat myös itse osallistua yhteiseen tekemiseen kiitokseksi. Erityisesti yhteisen aterian valmistaminen ja siitä yhdessä nauttiminen olivat tärkeä osa vastavuoroisuuden kokemusta turvapaikanhakijoiden keskuudessa. Vastavuoroisuus hyvän tekemisessä ja jakamisessa luo osallistujille kokemuksen yhdenvertaisuudesta.¹⁷⁶

¹⁷⁵ Vanhanen & muut, (Lyytinen), 2018–2019, s. 209–211.

¹⁷⁶ Siirto, Niemi & muut, (Lyytinen), 2019, s. 234–235.

5 Yhteenveto

Kansainvälistä suojelua hakevien ja pakolaisten määrä kasvaa entisestään sodan, vainon, konfliktien ja ilmastonmuutoksen myötä. Alaikäiset ovat moninkertaisesti haavoittuvassa asemassa, siksi he tarvitsevat erityistä suojelua. On tärkeä luoda kansainvälisesti lapsen edun mukaiset järjestelmät, jotka voidaan tarvittaessa ottaa nopeasti ja tehokkaasti käyttöön, koska ne turvaavat lähtökohtaisesti myös lapsen edun toteuttamista. Näiden kansainväliseen sääntelyyn ja sopimukseen pohjautuvien toimivien järjestelmien merkitys korostuu erityisesti silloin, kun alaikäisiä tulijoita on runsaasti.

On havaittavissa kansainvälistä ja kansallista poliitikkojen ja lainsäätäjien tasapainoilua maahanmuuton edistämisen ja toisaalta sen rajoittamisen välillä. Valitettavasti näyttäisi siltä, että suunnitellut rajoitukset ja säästöt kohdistuvat lopulta myös kaikkein haavoittuvimmassa asemassa oleviin. Tiuhaan sääntelyssä tapahtuvat muutokset kuormittavat myös käytännön tasolla toimivia viranomaisia, jotka ovat julkisen keskustelun perusteella kokeneet jo pitkään toimineensa resurssipulan keskellä.

Lisääntyvä monikulttuurisuus edellyttää sosiaalityöntekijöiltä ja tuomioistuimilta laajempaa selvitysvelvollisuutta eri uskonnoista ja kulttuureista sekä tarkempaa harkintaa moniammatillisten asiantuntijalausuntojen käytöstä sekä ymmärrystä niiden tarpeesta. Tämä tulee nostamaan resurssitarvetta asioiden käsittelyssä joutuisuuden, kiireellisyyden ja lainmukaisten määräaikojen ehdottomuuden ollessa keskeisiä toteutettaessa lapsen edun mukaisia lastensuojelullisia toimenpiteitä. Lapsi tulisi kohdata yksilöllisesti ja rauhassa kuunnellen, joutuisuutta ei tule toteuttaa tämän kustannukselle.

Mahdollistaako voimassa oleva kansainvälinen oikeus lapsen edun toteutumisen kansainvälistä suojelua ja turvapaikkaa hakeville alaikäisille? Kansainvälinen voimassa oleva oikeus turvaa heikoimmassa asemassa olevien alaikäisten suojelua teoriassa erittäin hyvin. Lähtökohtaisesti alaikäisen tulee saada suojelua LOS:n perusteella, mikäli esimerkiksi pakolaissopimus ei tulisi sovellettavaksi. Ongelmat esiintyvät oikeuden ja eri käsitteiden tulkinnoissa eri sopimusvaltioiden välillä.

Eurooppalaisen yhteisen turvapaikkajärjestelmän epärealistisena oletuksena on, että kyseisen sopimuksen piiriin kuuluvat Euroopan ja kolmannen maiden sopimusvaltiot noudattavat toiminnassaan kansainvälisiä velvoitteita ja sopimuksia keskenään samantasoisesti ja yhtä laadukkaasti. Sopimusten edellytyksenä ei ole esimerkiksi Schengen-alueeseen kuuluminen eikä Schengen-järjestelmän käyttö. Schengen-järjestelmään sisältyy SIS-järjestelmä, mihin hallituksen esityksen mukaan lisätään ennaltaehkäiseviä kuulutuksia haavoittuvassa asemassa olevista alaikäisistä. Myös Eurodac-järjestelmä on pääsääntöisesti käytössä vain EU:n alueella. Käsitteiden tulkinta, kuten käsitys kolmannen maan turvallisuudesta, suhteellisuudentaju haavoittuvuudesta, traumatietoisuus sekä oman maahanmuuttopolitiikan, kuten maahanmuuton rajoittamisen priorisointi vaihtelevat eri sopimusvaltioiden välillä. Tällainen oletuksiin perustuva yhteinen turvapaikkajärjestelmä ei ole lapsen edun mukainen.

YK:n yleiskommentin mukaan, komitean kanta on se, että mikään valtio ei saa sulkea rajojaan tai alueitaan yksin saapuneilta tai perheestään erillään olevilta alaikäisiltä, lapsen maahanmuuttajastatuksesta riippumatta. Kansainvälisesti merkittävänä suojaavana periaatteena toimii palauttamiskiellon periaate eli *non-refoulement*. Mikäli esimerkiksi kolmansien maiden sopimusvaltiot estävät hakijoita hakemasta kansainvälistä suojelua, he joutuvat jäämään epäinhimillisiin olosuhteisiin ja jopa palauttamiskiellon periaate voi tulla loukatuksi. Ei ole takeita siitä, että heidät rekisteröitäisiin järjestelmiin. Näissä tilanteissa myös yksin saapuneen alaikäisen ja perheenjäsenen jäljittäminen sekä myöhempi perheenyhdistäminen vaikeutuvat. Tällaiset olosuhteet ja viiveet altistavat alaikäisen joutumisen muun muassa ihmiskaupan uhriksi ja perheenjäsenet käyttämään mahdollisia epätoivottuja ihmisalakuljettajia perheenyhdistämisen vuoksi. Tämä kaikki edellä mainittu on vahvasti ristiriidassa EU:n yhteisen turvapaikkajärjestelmän lähtökohtaisiin tavoitteisiin laadultaan samantasoisesta suojelusta ja vastaanotosta sen sopimusvaltioissa.

Mahdollistaako kansallinen voimassa oleva oikeus lapsen edun mukaiset tarvittavat lastensuojelulliset toimenpiteet kaikille kansainvälistä suojelua tai turvapaikkaa hakeneille maahanmuuttajataustaisille alaikäisille ja erityisesti niitä eniten tarvitseville, kuten ihmiskaupan uhreille ja yksin saapuneille? Suomessa on esiintynyt ihmiskaupan uhrin tunnistamisessa haasteita, vaikka meillä toimii omalla tulosalueellaan niin sanottu lapsiryhmä, joka kasvattaa omaa osaamistaan myös viranomaisyhteistyöverkoston avulla. Taavoitteena on, että haavoittuvuus ja erityisesti yksin saapuneiden erityistarpeet tunnistettaisiin ja heihin voitaisiin kohdistaa tarkoituksenmukaisia palveluita. Erityisen haavoittuvassa asemassa olevalle lapselle määrätään välittömästi edustaja, joka valvoo lapsen oikeuksia, tarvittaessa auttaa lasta puhevallan käytössä ja antaa neuvoja siitä, minkä palveluiden piiriin lapsi kuuluu. Monikulttuurisuus ja kansainvälisyys edellyttää sitä, että edustajan ja lapsiryhmän jäsenten kelpoisuusvaatimuksia tulisi tarkastella lapsen edun mukaisesti.

Ilman huoltajaa olevilla alaikäisillä on suuri riski joutua ihmiskaupan tai hyväksikäytön uhriksi. Muun muassa lapselle määrättävän edustajan rikostausta tarkistetaan ennen lopullista käräjäoikeuden määräystä. Mikäli lapsi on ihmiskaupan uhri tai sen välillinen uhri, tunnistaminen on erittäin haasteellista, erityisesti jos hän on yksin saapunut. Heille tulee järjestää erityistukea jo heti alkuvaiheessa. Myös konfliktimaista saapuneille ja yksin saapuneille tulee järjestää tarvittavat tukipalvelut ja psykologinen tai psykiatrinen apu välittömästi jo heti vastaanottovaiheessa. On tärkeää, että erityistarpeiden arviointi tapahtuisi ammattilaisen toimesta, joka ymmärtää lapsen kehityspsykologiaa lapsen edun mukaisesti.

Hallituksen esityksen (HE 220/2022) mukaan ihmiskaupan uhrit on saatava mahdollisimman kattavasti auttamisjärjestelmän piiriin, koska tämän myötä saadaan tarvittavia viitteitä rikollisista ja mahdollisesta järjestäytyneestä rikollisuudesta rikosten selvittämiseksi ja ehkäisemiseksi. Myös rikosprosessin aikataulua tulee esityksen mukaan tiukentaa, tämä vaatinee lisäresursseja läpi koko oikeusprosessin tai ainakin sen tarkempaa tarkastelua. Näillä lapsilla on lisäksi erityisen suuri vaara joutua uudelleen uhriksi tai

kostotoimien kohteeksi. Ihmiskaupan uhri ei kykene itse irtautumaan rikollisten vaikutuspiiristä. Hallituksen esitys korostaa matalan kynnyksen tärkeyttä ihmiskaupan uhrien hakeutumisessa auttamisjärjestelmän piiriin, luomalla siitä oman kokonaisuuden, missä keskitytään nimenomaan uhrin auttamiseen ensisijaisesti.

Suomessa on havaittavissa, että maahanmuuttajataustaisia alaikäisiä koskevia poliittisia päätöksiä ei ainakaan vielä tässä vaiheessa tehdä juurikaan kvantitatiivisiin eli määrällisiin tutkimuksiin pohjautuvien tietojen perusteella. Maahanmuuttajataustaisen lapsen edun arvioinnin lähtökohtana voisi Suomessa kuitenkin pitää tärkeämpänä kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta, joita on THL:n toimesta tehty muun muassa seurantatutkimuksen muodossa.

Kansainvälistä suojelua hakeneiden lastensuojelullisten toimenpiteiden sujuvuuden vuoksi edellytyksenä on tulkin käyttö, niin suullisessa kuulemisessa kuin laadittavissa asiakirjoissa ja suunnitelmissa. Tämä aiheuttaa viiveitä lapsen edun toteutumiseen. Myös konfliktimaista saapuneet raskaana olevat naiset ja heidän syntymättömät lapsensa on tunnistettava erittäin haavoittuvaksi ryhmäksi ja heille on annettava erityistä tukea. Heidät on saatava ehkäisevän lastensuojelun piiriin ja ennakkollisen lastensuojeluilmoituksen ulottuville heti isäntämaahan saapuessaan. LOS sisältää lähtökohtaisesti myös syntymättömän lapsen suojelun.

Kaikissa lastensuojelullisissa toimenpiteissä on hienovaraisesti huomioitava asiakkaiden uskonnollinen, kulttuurillinen ja kielellinen tausta sekä mahdollistettava niiden jatkuvuus. Yhteydenpitoa on edistettävä perheenjäsenten välillä, eikä heidän keskinäisille suhteilensa saa aiheutua minkäänlaista haittaa lastensuojelullisten toimien vuoksi. Myös perheen jälleenyhdistäminen on pidettävä tavoitteena, mikäli sijoitus tulisi kysymykseen. Tämä vaatii sosiaalityöntekijöille ja oikeusviranomaisille selvitysvelvollisuutta erilaisista kulttuureista ja tietoisuutta olla syrjimättä heitä näillä perusteilla.

Tutkimusta tehdessäni havaittavissa oli, että teoriassa kansallinen oikeus turvaa haavoittuvassa asemassa olevien lapsen edun tyydyttävästi. Ulkomaalaislaki mahdollistaa kuitenkin edelleen yksin saapuneen alaikäisen säilöönoton viimesijaisena toimenpiteenä. Yllättävää oli se, että Suomi on saanut YK:n lapsen oikeuksien komitealta muun muassa huomautuksen siitä, ettei Suomessa täysimääräisesti toteuteta lapsen kuulemista esimerkiksi tuomioistuimissa. Lapsen kuuleminen on yksi tärkein lapsen edun keskeinen periaate ja erityisesti oikeudellisissa ratkaisuisa tämä tulisi huomioida.

Haasteet tulivat esiin myös ylimpien lainvalvojien ja tuomioistuinten ratkaisujen perusteella velvoitteiden tulkinnassa kansallisella tasolla lapsen edun toteuttamisessa. Otanta oli tosin suppea näiden osalta, mutta esiintyneet epäkohdat olivat perustavanlaatuisia. Ratkaisuisa on havaittavissa viranomaisten ymmärtämättömyys, ammattitaidottomuus ja resurssipula. Tosin näiden muutamien tapauksen perusteella ei voi tehdä mitään yleistystä. Käyttämässäni oikeudellisissa tapauksissa ihmisoikeusnäkökulma oli havaittavissa vasta KHO:n, ylimpien lainvalvojien ja EIT:n ratkaisujen tasolla.

On vaikea havaita, missä määrin riittävä suojelu kohdistuu oikealla tavalla kaikista haavoittuvimmassa asemassa oleviin, koska tarkempia laajoja tilastoja ei Suomessa vielä ole tilastoitu esimerkiksi etnisyyden ja maahanmuuttajastatuksen perusteella. Todettavissa kuitenkin on, että ihmiskaupan uhrin tunnistaminen on haasteellista ja perheenyhdistämisen tiukennusten, tuloedellytysten nousun ja asumisedellytyksen myötä perheenyhdistäminen vaikeutuu kaikista haavoittuvimmassa asemassa olevilla eli yksin saapuneilla lapsilla, mikäli Sisäministeriön esittämä lakihanke toteutuu. Tämä on ristiriitaista, koska perheenyhdistämisen on todettu edistävän muun muassa kotoutumisen onnistumista. Perhe on lähtökohtaisesti lapselle luonnollinen kasvuympäristö. Suuntaus näyttäisi perustuvan enimmäkseen oletettuihin kustannussäästöihin ja kansallisen maahanmuuttopolitiikan priorisointiin. Tilanne on toisaalta ristiriitainen työvoimapolitiisestakin näkökulmasta, eikä suuntaus juurikaan näyttäisi painottavan maahanmuuttajataustaisen lapsen edun huomioimista. Näyttäisi siltä, että perheenyhdistämispolitiikkaa on alettu käyttää maahanmuuton hillitsemiseen kasvavassa määrin.

Uuden kielen oppiminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa mahdollistaa maahanmuuttajataustaisen lapsen kotoutumisen onnistumisen ja koulumenestyksen sekä yhteisöihin kuulumisen. Tämän mahdollistamisessa on vielä kehiteltävää. Lisäksi kotoutuminen tulisi toteuttaa kattavasti koko yhteiskunnan instituutioiden kautta, mihin kuuluvat muun muassa poliisi, seurakunta, terveydenhuolto sekä kolmannen sektorin toimijat.

On ymmärrettävää, että kansallisella tasolla rajoitetaan jossain määrin maahanmuuttoa. Varsinkin tilanteissa, missä tiettyyn maahan kohdistuu kohtuuttomia paineita, jotka ylittävät kyseisen valtion kestokyvyn. Tämä olisi mahdollista hoitaa globaalilla yhteistyöllä. Noin puolet maailman pakolaisista on lapsia. Lapsissa on hyvä nähdä suuri potentiaali, mikäli heille mahdollistetaan kielenoppiminen ja kouluttautuminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Euroopan olisi hyvä katsoa mallia esimerkiksi South Carolinassa toteutettavista laadukkaista varhaiskasvatusohjelmista, jotka mahdollistetaan kaikille lapsille. Yhdysvalloissa on pitkä historia ja kokemus maahanmuuttajista.

Lisätutkimusta tarvitaan muun muassa sosiaalityöntekijöiden päätöksistä sekä siitä, missä määrin he käyttävät asiantuntijalausuntoja päätöstensä tueksi maahanmuuttajataustaisiin perheisiin ja lapsiin liittyvissä päätöksissä. Kiinnostavaa on myös se, miksi Suomessa ei edellytetä korkeampia kelpoisuusvaatimuksia esimerkiksi edustajan tehtävään. Tutkimusta tarvitaan myös hallinto-oikeuksien päätöksistä ja niiden perusteluista sekä siitä, toimiiko viranomaisyhteistyö lainmukaisesti. Viranomaisyhteistyö ei ole vain mahdollisuus vaan myös velvollisuus erityisesti silloin, kun on kyse lapsen edusta. Maahanmuuttajataustaisen alaikäisen suojelussa viranomaisyhteistyö korostuu erityisesti. Kiinnostava uusi tutkimuskohde on, voidaanko tulevaisuudessa tekoälyä hyödyntää eettisellä tavalla jossain määrin esimerkiksi ehkäisevässä lastensuojelussa.

6 Lähteet

- Aarnio, A. (2006). Tulkinnan taito – ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. Helsinki. WSOY.
- Aarnio, A. (2011). Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta. Helsinki. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.
- Aer, J. (2013). Lastensuojeluoikeus. Sanoma Pro Oy. Helsinki.
- Allain, J. (2001). The *jus cogens* Nature of *non-refoulement*. International Journal of Refugee Law. Volume 13. October 2001.
- Amnesty International. (2018). Between the Devil and Deep Blue Sea. Europe Fails Refugees and Migrants in the Central Mediterranean. Saatavilla 20.3.2024 osoitteesta <https://www.amnesty.org/en/documents/eur30/8906/2018/en/>
- Ansala, L., Hämäläinen, U. & Sarvimäki, M. (2020). Age at arrival, parents and neighborhoods: understanding the educational attainment of immigrants` children. Journal of Economic Geography. 03/2020, Vol.20 (2).
- Araneva, M. (2022). Lapsen suojelu – toteuttaminen ja päätöksenteko. Käsikirja lapsen asioista päättävälle. 2., uudistettu painos. Lakimiesliiton Kustannus. Alma Talent Oy.
- Clarke, K. (2004). Sisällä ja ulkona: maahanmuuttajien yhteisötutkimus. Yhteiskuntapolitiikka 6/2004. Saatavilla 14.11.2023 osoitteesta <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100145/604clarke.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Council of Europe. (2005). Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings. Council on Europe Treaty Series – No.197. Saatavilla 21.1.2024 osoitteesta <https://rm.coe.int/168008371d>

De Haas, H., Castles, S. & Miller, J. M. (2020). The Age of Migration – International Population Movements in the Modern World. 6th edition. London. 2020. Red Globe Press.

Demirdjian, L. & Colin, B. (2012). Education, Refugees and Asylum seekers. Bloomsbury Publishing Plc. Ebook Central.

ECHR. (N.d.). Euroopan ihmisoikeussopimus. Saatavilla 10.11.2023 osoitteesta https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Convention_FIN

Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T. (2016). Huostaanotto – Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere. Vastapaino.

Ervasti, K. (2007). Oikeuspoliittinen tutkimus ja oikeuspolitiikka. Oikeus 2007 (36), 4. Edillex.

European Commission. (N.d.). Migration and Home Affairs. Common European Asylum System. Saatavilla 2.4.2024 osoitteesta https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/common-european-asylum-system_en

Euroopan parlamentti. (2018). Ajankohtaista. Saatavilla 11.1.2024 osoitteesta <https://www.europarl.europa.eu/news/fi/headlines/eu-affairs/20180525STO04311/schengen-ja-rajattoman-vyohykkeen-ongelmat>

European Parliament. (2016). Legislative Train Schedule – Revision of the Dublin regulation. Saatavilla 17.11.2023 osoitteesta

<https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-towards-a-new-policy-on-migration/file-jd-revision-of-the-dublin-regulation>

Euroopan parlamentti, (2023). Pakolaiset ja muuttoliike Euroopassa: tietoja ja tilastoja. Saatavilla 17.11.2023 osoitteesta <https://www.europarl.europa.eu/news/fi/headlines/society/20170629STO78630/pakolaiset-ja-muutto-liike-euroopassa-tietoja-ja-tilastoja>

Euroopan unionin neuvosto. (2016). Vahvistetaan EU:n ulkorajoja. EU ja sen jäsenmaat kehittävät parhaillaan konkreettisia toimenpiteitä Euroopan turvallisuuden takamiseksi ja EU:n ulkorajojen vahvistamiseksi. Saatavilla 11.1.2024 osoitteesta <https://consilium.europa.eu/fi/policies/strengthening-external-borders/>

Freeman, M., McGillivray, A., Tobin, J., Lundy, L., McEvoy, L., Manfred, L., Quennerstedt, A., Sloth-Nielsen, J., Viterbo, H., Tisdall, E.K.M., Morrison, F., Priscilla, A., Bosisio, R., Moore, S.A., Mitchell, R.C., Gollop, M., Taylor, N., Herring, J., Keating, H. Cheung, A.S.Y., Mathews, B., Choudhry, S., Ratpan, M., Peleg, N., Barnes, A., Byrne, B., Mills, C., Hughes, K., Kouvonen, P., Naylor, B., Saunders B.J., Nolan, A., Johnson Frankenberg, S. & Bridgeman, J. (2012). Law and Childhood Studies. Current Legal Issues Volume 14. Oxford University Press. Saatavilla 20.4.2024 osoitteesta https://books.google.fi/books?id=72bdd3xitZgC&printsec=copyright&redir_esc=y#v=onepage&p&f=false

Fortin, J. (2009). Children's Rights and the Developing Law. Third Edition. Cambridge University Press. Ebook Central Academic Complete.

Halla, T. (2007). Psykkisesti sairas maahanmuuttaja. Duodecim. 2007;123(4):469–75. Saatavilla 20.4.2024 osoitteesta <https://www.duodecimlehti.fi/duo96297>

Hakalehto, S. (2016). Lapsen oikeuksien sopimuksen lapsikäsituksesta. Lakimies-lehdessä.

7–8/2016, Edilex.

Hakalehto, S. & Toivonen, V., Araneva, M., Helander, M., Koulu, S., Murto, L., Nyrhinen, A., Pollari, K., Saastamoinen, K., Salminen, K., Sormunen, M., Tolonen, H. (2016). *Lapsen oikeudet lastensuojelussa*. 1. painos. Kauppakamari. Helsingin Kamari Oy.

Hirschovits-Gerz, T., Weckroth, N., Heino, T., Ikonen, V. & Lempinen, L. (2022). *Ikkuna aikuistumiseen – Selvitys lastensuojelun jälkihuollon ja ilman huoltajaa alaikäisenä tulleiden nuorten tuesta ja palveluista*. Raportti THL, 2/2022. Saatavilla 20.4.2024 osoitteesta <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-815-6>

Husa, J., Mutanen, A. & Pohjolainen, T. (2001). *Kirjoitetaan juridiikkaa*. Saarijärvi, Talentum Media Oy.

ILO. 1996-2017. C182-Worst Forms of Child Labour Convention, 1999. Saatavilla 6.1.2023 osoitteesta https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEX-PUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312327:NO

Iusmen, I. (2020). *Whose Children? Protecting Unaccompanied Migrant Children in Europe: A case of Diffused Responsibility?* *The International Journal of Children's Rights*, 28 (2020). Brill. Saatavilla 29.3.2024 osoitteesta https://brill.com/view/journals/chil/28/4/article-p925_925.xml

Jakobsen, M., DeMott, M., Wentzel-Larsen, T. ja Heir, T. (2017). *The impact of the asylum process on mental health: a longitudinal study of unaccompanied refugee minors in Norway*. *BMJ Open* 2017, Vol.7(6). Saatavilla 24.4.2024 osoitteesta <https://bmjopen.bmj.com/content/bmjopen/7/6/e015157.full.pdf>

Joseph, R. (2009). *Human Rights and Unborn Child*. Ebook Central Academic Complete.

- Juvonen, A-M. (2021). Maahanmuuton lait ja menettelyt – käytännön käsikirja. 2. uudistettu painos. Edita Publishing Oy.
- Kallio, H., Kotkas, T., Palander, J. Similä, J., Hakalehto, S., Korsman, K., Hyytiä, J., Nykänen, E., Paso, M., Sovela, K. & Väätänen, U. (2018). Ulkomaalaisoikeus. Yhteistyössä Lakimiesliiton Kustannus. Alma Talent Oy.
- Kalverboer, M., Beltman, D., Van Os, C. & Zijlstra, E. (2017). The Best Interests of the Child in Cases of Migration. Assessing and Determining the Best Interests of the Child in Migration Procedures. *International Journal of Children's Rights* 25 (2017). EBSCOhost.
- Kiili, J. & Moilanen, J. (2019). Participation as a methodological and ethical issue in child protection research. *Journal of Children's Services* 10/2019, Vol. 14 (3). Emerald eJournals Premier Collection.
- Kotoutumisen osaamiskeskus. (N.d.). Alaikäisen yksin saapuneen edustaja. Pakolaiset pakenevat vainoa ja konflikteja. Saatavilla 18.3.2024 osoitteesta <https://kotoutuminen.fi/alaikaisen-tukeminen-ja-edustaminen>
- Kotoutumisen osaamiskeskus. (N.d.). Pakolaiset pakenevat vainoa ja konflikteja. Saatavilla 18.3.2024 osoitteesta <https://kotoutuminen.fi/pakolaiset>
- Kuntalehti. (2024). Lastensuojelun erityisasiantuntija Aila Puustinen-Korhonen toivoo nopeita muutoksia lastensuojelulakiin. 17.2.2024. Saatavilla 4.4.2024 osoitteesta <https://kuntalehti.fi/uutiset/lastensuojelun-erityisasiantuntija-aila-puustinen-korhonen-toivoo-nopeita-muutoksia-lastensuojelulakiin/>
- Kuosma, T. (2016). Turvapaikka ja pakolaisasema. Kansainvälisen suojelun periaatteet. Nordbooks.

Kääriälä, A., Keski-Säntti, M., Aaltonen, M., Haikkola, L., Huotari, T., Ilmakunnas, I., Juutinen, A., Kiilakoski, T., Merikukka, M., Pekkarinen, E., Rask, S., Ristikari, T., Salo, J. & Gissler, M. (2020). Suomi seuraavan sukupolven kasvuympäristönä – Seuranta Suomessa vuonna 1997 syntyneistä lapsista, joilla on ulkomailla syntynyt vanhempi. Raportti 15/2020. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla 20.4.2024 osoitteesta <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-582-7>

Laitinen, K., Jukarainen, P. & Boberg, H. (2016). Maahanmuutto & turvallisuus – arvioita nykytilasta ja ennusteita tulevaisuudelle. Valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 7/2016. Saatavilla 20.4.2024 osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-212-8>

Lastensuojelun Keskusliitto. (2016). Lastensuojelun Keskusliiton lausunto ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää koskeneen lainsäädäntömuutoksen (389/2015, HE 266/2014) vaikutuksista sekä uhrien auttamisessa ja tunnistamisessa ilmenevistä mahdollisista puutteista. Saatavilla 13.3.2024 osoitteesta <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/LSKL-lausunto-ihmiskaupan-uhrien-auttamisjarjestelman-saatelysta-ja-toimivuudesta.pdf>

Lastensuojelun Keskusliitto. (2024). Lausunnot ja kuulemiset. Rajamenettelyä ei tulisi soveltaa lapsiin. Saatavilla 28.2.2024 osoitteesta <https://www.lskl.fi/lausunnot/rajamennettelya-ei-tulisi-soveltaa-lapsiin/>

Leskinen, M. (2022). *De lege ferenda* -tutkimuksesta metodina ja tieteenä. Lakimies 7–8. 2022. Edilex.

Leppälä, S. (2024). Maternity care in Finland 2015–2016: Barriers, facilitators and outcomes for asylum seekers and refugees. Dissertation. Kuopio. University of

Eastern Finland. Saatavilla 20.4.2024 osoitteesta <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-5067-3>

Lyytinen, E., Ahonen, T., Fingerroos, O., Heikkilä, E., Heikkilä, M., Kallakorpi, S., Kallius, A., Koikkalainen, S., Kokkonen, L., Mikkonen, E., Mustaniemi-Laakso, M., Niemi, H., Nykänen, T., Pappi, M., Puumala, E., Pöyhönen, S., Rainio, M., Ristimäki, H-L., Sepälä, T., Siirto, U., Tarnanen, M., Tiilikainen, M., Vanhanen, S., Välimäki, M. ja Ylikomi, R. (2019). Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa. Siirtolaisinstituutti, Tutkimus 2. Siirtolaisinstituutti. 2019. Turku. Doria. Saatavilla 20.4.2024 osoitteesta <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7167-59-5>

Maahanmuuttovirasto. (2023). Yli 50 000 hakenut tilapäistä suojelua Suomesta. Saatavilla 30.10.2023 osoitteesta <https://www.migri.fi/-/yli-50-000-hakenut-tilapaista-suojelua-suomesta>

McAdam, J. (2006). Seeking Asylum under the Convention on the Rights of the Child: A case for Complementary Protection. *The International Journal of Children's Rights*. 01/2006, Vol. 14 (3). EBSCOhost Academic Search Elite.

Mustaniemi-Laakso, M., Heikkilä, M., Del Gaudio, E., Konstantis, S., Nagore Casas, M., Morondo, D., Hegde, V.G. & Finlay, G. (2013). The protection of vulnerable individuals in the context of EU policies on border checks, asylum, and immigration. *Frame Report 11(3)*. Saatavilla 20.3.2024 osoitteesta <https://www.fp7-frame.eu/wp-content/uploads/2016/08/Deliverable-11.3.pdf>

Mäntylä, N. (2019). Joutuisuuden haasteet turvapaikkamenettelyssä. *Lakikirjasto. Oikeus* 1/2019. Edilex.

Määttä, T. & Paso, M. (2019). *Johdatus oikeudellisen ratkaisun teoriaan*. Helsinki. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

Nieminen, J. (2013). Etnisyystiedon merkitys kasvaa maahanmuuton lisääntyessä. Tilastokeskus. Saatavilla 25.3.2024 osoitteesta https://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-09-23_003.html?s=0#1

Nieminen, L. (2006). Lapsuudesta vanhuuteen. Perus- ja ihmisoikeuksien merkitys eri ikävaiheissa. Edita. Helsinki.

Nieminen, L. (2013). Perus- ja ihmisoikeudet ja perhe. Talentum. Helsinki.

Noguchi, Y. (2002) ILO Convention No:182 on the worst forms of child labour and the Convention on the Rights of the Child. The International Journal of Children's Rights of the Child 10, 2002. Netherlands. Kluwer Law International. Brill.

OHCHR. (1948) Universal Declaration of Human Rights. Saatavilla 9.1.2024 osoitteesta http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf

OHCHR. (1979). Human Rights Instruments – Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. New York, 18 December 1979. Saatavilla 30.11.2023 osoitteesta <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>

OHCHR. (1984). Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. Saatavilla 5.3.2024 osoitteesta <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-against-torture-and-other-cruel-inhuman-or-degrading>

- OHCHR. (1996). Human Rights Instruments – International Covenant on Civil and Political Rights. Saatavilla 30.11.2023 osoitteesta <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>
- OHCHR. (2007). Legislative History of the Convention on the Rights of the Child. Volume I. New York and Geneva. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/LegislativeHistorycrc1en.pdf>
- OHCHR. (2014). Status of ratification interactive dashboard. Saatavilla 15.10.2023 osoitteesta <https://indicators.ohchr.org>
- OHCHR (2023). UN Child Rights Committee publishes findings on Finland, France, Jordan, Sao Tome and Principe, Türkiye and United Kingdom. Saatavilla 31.10.2023 osoitteesta <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/06/un-child-rights-committee-publishes-findings-finland-france-jordan-sao-tome>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2019). Uusia ehdotuksia maahanmuuttajien varhaiskasvatukseen ja kielen osaamiseen. Saatavilla 8.3.2024 osoitteesta <https://okm.fi/-/uusiat-ehdotuksia-maahanmuuttajien-varhaiskasvatukseen-ja-kielen-osaamiseen>
- Pobjoy, J.M. (2015). The Best Interests of the child principle as an independent source of international protection. *The international and comparative law quarterly*. 04/2015, Vol. 64. E-journals.
- Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, H. (2004). *Lastensuojelu tänään*. Helsinki. Tammi.
- Quarshie, T. (2014). *Maailma.net*. Anu Kuokkalaisen blogissa Ihmisiä muuttoliikkeessä. Matkalla murtuneet: Traumatisoituneet turvapaikanhakijat Suomessa. Saatavilla

14.3.2024 osoitteesta <https://www.maailma.net/nakokulmat/matkalla-murtuneet-traumatisoituneet-turvapaikanhakijat-suomessa>

Ritakari-Rautio, L. (2017). Monikulttuuristuva rikosoikeus ja kulttuurinen puolustus. *Lakimies* 3–4/2017. Edilex.

Räty, T. (2019). *Lastensuojelulaki – käytäntö ja soveltaminen*. Helsinki. Edita Publishing Oy.

Räty, T. (2023). *Lastensuojelulaki - käytäntö ja soveltaminen*. Helsinki. Edita Publishing Oy.

Räty, T. (2023). Vierashuoneessa esittelijäneuvos Tapio Räty: Perheen jälleenyhdistäminen on oikeudellinen seikka. Edilex.

Savitri, T. (2018). Refugee family reunion: What might have been. *Alternative Law Journal*. Volume 43. Issue 3. 2018. Sage Journals Premier. Saatavilla 20.4.2024 osoitteesta <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/1037969X18790030>

Seng, JS., Low, LK., Sperlich, M., Ronis, DL. & Liberzon, I. (2011). Post-Traumatic stress child abuse history, birthweight, and gestational age: a prospective cohort study. *BJOG: an international journal of obstetrics and gynaecology*. 2011–10, Vol. 118 (11). Saatavilla 30.3.2024 osoitteesta <https://doi-org.proxy.uwasa.fi/10.1111/j.1471-0528.2011.03071.x>

Sisäministeriö. N.d. Pakolainen pakenee vainoa kotimaassaan. Saatavilla 30.10.2023 osoitteesta <https://intermin.fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat-ja-pakolaiset>

- Skivenes, M., Barn, R., Kriz, K. & Pösö, T. (2015) Child Welfare System and Migrant Children – A Cross Country Study of Policies and Practices. New York. Oxford University Press. Ebook Central Academic Complete.
- Sourander, A. (2007). Turvapaikkaa hakevien pakolaislasten ja -nuorten mielenterveys. Duodecim. Saatavilla 28.3.2024 osoitteesta <https://www.duodecim-lehti.fi/lehti/2007/4/duo96302#s3>
- THL-tilastoraportti. (2023). Lastensuojelu 2022 – Yhä useammasta lapsesta tehdään lastensuojeluilmoitus. Saatavilla 15.10 osoitteesta https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/146573/Lastensuojelu_2022.pdf?sequence
- Thoburn, J. & Broadhurst, K., Scott, D. (2007). Globalisation and Child Welfare: some lessons from a cross-national study of children in out-of-home care. Social Work Monographs. Norwich: University of East-Anglia. The British Journal of Social Work, Volume 38, Issue 3, April 2008. Saatavilla 15.1.2023 osoitteesta <https://doi-org.proxy.uwasa.fi/10.1093/bjsw/bcn042>
- Ulkoministeriö. (N.d.). YK:n voimassa olevat ihmisoikeussopimukset. Saatavilla 31.10.2023 osoitteesta https://um.fi/yk-n-voimassa-olevat-ihmisoikeusopimukset/-/asset_publisher/vcCt60yvIDdt/content/yleissopimus-lapsen-oikeuksista-1989-1/35732
- UNHCR. (N.d.) The 1951 Refugee Convention. See also Common questions: What is the difference between the 1951 Convention and its 1967 Protocol? Saatavilla 26.3.2024 osoitteesta <https://www.unhcr.org/about-unhcr/who-we-are/1951-refugee-convention>
- UNHCR. (1979). Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the Status of

Refugees. Saatavilla 23.1.2024 osoitteesta <https://unhcr.org/fr-fr/en/media/handbook-procedures-and-criteria-determining-refugee-status-under-1951-convention-and-1967>

UNHCR. (2018). The Global Compact on Refugees. Read the Global Compact on Refugees. Saatavilla 7.1.2023 osoitteesta <https://www.unhcr.org/media/global-compact-refugees-booklet>

UNECE. (2020). Sustainable development goals - Unece Conference of European Statisticians begins partnership for statistics on children, adolescents, and youth. Saatavilla 21.11.2023 osoitteesta <https://unece.org/statistics/press/unece-conference-european-statisticians-begins-partnership-statistics-children>

UNICEF. (N.d.) Lapsen oikeuksien sopimus. Sekä usein kysytyt kysymykset. Saatavilla 15.10.2023 osoitteesta https://www.unicef.fi/tyomme/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-sopimus/?gclid=Cj0KCQjwhL6pBhDjARIsAGx8D5-gilw9XITE9W6yg2ntrUAYcc2JRbkcCb6mWiMZlONT5-b59uL9l4saAiytEALw_wcB

United States Census Bureau. (2023). American Community Survey (ACS). Saatavilla 16.11.2023 osoitteesta <https://www.census.gov/programs-surveys/acs>

United States Census Bureau. (2023). South Carolina First Steps Uses ACS Data to Get Children Ready for School and Life Success. Saatavilla 16.11.2023 osoitteesta <https://www.census.gov/programs-surveys/acs/about/acs-data-stories/sc-first-steps.html>

UNRWA. (2010). Who we are. Saatavilla 10.3.2024 osoitteesta <https://www.unrwa.org/who-we-are?tid=3>

Valtioneuvosto. (2024). Sisäministeriön hanke valmistelee muutoksia perheenyhdistämiseen. Tiedote. Saatavilla 13.3.2024 osoitteesta <https://valtioneuvosto.fi//1410869/sisaministerion-hanke-valmistelee-muutoksia-perheenyhdistamiseen>

Vanhanen, S. (2018). Uusia käytäntöjä rakentamassa? Poliisi yhteistyön tekijänä kotouttavassa työssä. *Työelämän tutkimus – Arbetslivsforskning*, 16 (1).

Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (2023). Ihmiskaupan juurisyy on yhteiskunnallisessa epätasa-arvossa. Saatavilla 15.10.2023 osoitteesta <https://syrjinta.fi/-/ihmiskaupan-juurisyy-on-yhteiskunnallisessa-epatasa-arvossa>

(Mikäli joku linkki ei enää toimisi, voi kokeilla hakua julkaisun nimellä.)

Virallislähteet

Euroopan unionin virallinen lehti. (2007). Euroopan perusoikeuskirjan selitykset. (2007/C 303/02).

Euroopan unionin virallinen lehti. (2011). Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/95/EU, annettu 13.12.2011, vaatimuksista kolmansien maiden kansalaisten ja kansalaisuudettomien henkilöiden määrittelemiseksi kansainvälistä suojelua saaviksi henkilöiksi, pakolaisten ja henkilöiden, jotka voivat saada toissijaista suojelua, yhdenmukaiselle asemalle sekä myönnetyn suojelun sisällölle (uudelleenlaadittu).

Euroopan unionin virallinen lehti. (2012). Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU, annettu 25.10.2012, rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäättöksen 2001/220/YOS korvaamisesta.

Euroopan unionin virallinen lehti. (2013). Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/33/EU, annettu 26.6.2013, kansainvälistä suojelua hakevien henkilöiden vastaanottoa jäsenvaltiossa koskevista vaatimuksista (uudelleenlaadittu).

Euroopan unionin virallinen lehti. (2013). Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/32/EU, annettu 26.6.2013, kansainvälisen suojelun myöntämistä tai poistamista koskevista yhteisistä menettelyistä (uudelleenlaadittu).

Euroopan unionin virallinen lehti. (2013). Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 604/2013, annettu 26.6.2013, kolmannen maan kansalaisen tai kansalaisuudettoman henkilön johonkin jäsenvaltioon jättämän kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen käsittelystä vastuussa olevan jäsenvaltion määrittämisperusteiden ja -menettelyjen vahvistamisesta. (uudelleenlaadittu).

Euroopan unionin virallinen lehti. (2016). Euroopan unionin perusoikeuskirja (2016/C 202/02).

Euroopan unionin virallinen lehti. (2016). Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2016/399, annettu 9.3.2016, henkilöiden liikkumista rajojen yli koskevasta unionin säännöstöstä (Schengenin rajasäännöstö) (kodifikaatio).

Euroopan unionin virallinen lehti. (2019). Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2019/1896, annettu 13.11.2019, eurooppalaisesta raja- ja merivartiosta sekä asetusten (EU) N:o 1052/2013 ja (EU) 2016/1624 kumoamisesta.

HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 252/2006 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 137/2010 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta.

HE 164/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 29/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnistä hallintoasioissa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 237/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta.

HE 241/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi henkilötietojen käsittelystä Rajavartiolaitoksessa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 242/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 173/2020 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oppivelvollisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 35/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle Schengenin tietojärjestelmän käyttöä koskevia asetuksia täydentäväksi lainsäädännöksi.

HE 100/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ulkomaalaislain muuttamisesta.

HE 144/2022 vp. Hallituksen esityksen eduskunnalle laeiksi esitutkintalain 3 luvun 11 §:n ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n ja 5 luvun 13 §:n muuttamisesta.

HE 208/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kotoutumisen edistämisestä ja siihen liittyviksi laeiksi.

HE 220/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi.

HE 56/2023 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain sekä varhaiskasvatustalain 6 ja 60 §:n muuttamisesta.

HE 33/2023 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vanhemmuuslain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi.

PeVL 64/2018 vp. Valiokunnan lausunto. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta.

StVM 42/2018 vp. Sosiaali- ja terveysvaliokunta. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta. Lakialoite laiksi lastensuojelulain 75 §:n muuttamisesta.

HaVM 4/2004 vp-HE 28/2003 vp, HE 151/2003 vp. Hallintovaliokunnan mietintö. Hallituksen esitys ulkomaalaislaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Hallituksen esitys ulkomaalaislaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi annetun hallituksen esityksen (HE 151/2003 vp) täydentämisestä.

General comments of the UN Committee on the Rights of the Child

CRC/C/FIN/CO/4. (2011). Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention.

CRC/GC/2003/5. (2003). General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child.

CRC/GC/2005/6. (2005). Treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin. Final unedited version.

CRC/C/GC/12. (2009). The right of the child to be heard.

CRC/C/GC/14. (2013). On the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration.

Oikeuskäytäntö

EIT 100/1997/884/1096 A. v. The United Kingdom, 23.9.1998. (Hudoc)

EIT 29217/12 Tarakhel v. Switzerland, 4.11.2014. (Hudoc)

EIT 441100/19 A.B and others v. Finland, 20.4.2021. (Finlex)

KHO 2017:81

KHO 2017:173

KHO 2017:176

KHO 2021:187

Ylimpien lainvalvojien ratkaisut

EOAK/5242/2016 Asiakassuunnitelman merkitys lastensuojelussa.

EOAK/3166/2021 (Edilex) Hyvinvointialue maksaa AOA:n esityksestä 10 000 € hyvitystä lapselle ja vanhemmalle laiminlyönneistä yhteydenpidon järjestämisessä, kielellisten oikeuksien toteutumisessa ja perheen jälleenyhdistämisen suunnittelussa.

OKV/193/1/2012 Lastensuojelulain määräaikojen noudattaminen.

OKV/366/1/2016 Lastensuojeluilmoituksen huolellinen kirjaaminen.